

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
МАСТЕР АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ ПРАВА
НИШ

**ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ И КРИВИЧНА
ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ**

Мастер рад

ментор: проф. др Драган Јовашевић

студент: Александар Митић

НИШ, 2015.

САДРЖАЈ:

УВОД	1
1. ЗАЈЕДНИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА	3
2. ПОЈАМ КОРУПЦИЈЕ	7
2.1. Етиолошки аспект	12
2.2. Морални аспект	14
2.3. Социјални аспект.....	15
2.4. Психолошки аспект.....	16
2.5. Економски аспект.....	18
2.6. Политички аспект.....	19
3. СТРАТЕГИЈА ЗА БОРБУ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ	22
4. СИСТЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ	27
4.1. Примање мита.....	28
4.1.1. Појам и елементи кривичног дела	28
4.1.2. Облици испољавања кривичног дела	31
4.2. Давање мита.....	33
4.2.1. Појам и елементи кривичног дела	33
4.2.2. Облици испољавања кривичног дела	36
4.3. Трговина утицајем.....	38
4.3.1. Појам и елементи кривичног дела	38
4.3.2. Облици испољавања кривичног дела	41
5. КОРУПЦИЈА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА	44
6. СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ	50
6.1. Превентивне мере.....	51
6.2. Репресивне мере	54
7. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ И МЕРЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ	60
7.1. Мере безбедности.....	62
7.1.1. Забрана вршења позива, делатности и дужности.....	62
7.1.2. Одузимање предмета.....	64
7.2. Одузимање имовинске користи	65
8. ЗАКЉУЧАК	68
ЛИТЕРАТУРА	71

УВОД

Корупција, као и кривична дела повезана са овим појмом, у великој мери су предмет интересовања научне јавности. Разлог томе јесте велика опасност коју корупција представља за савремено демократско друштво. Та опасност се вишеструко увећава када се разни облици корупције манифестују у домену организованог криминала. У прилогу томе иде и латентни карактер испољавања корупције, велика тамна бројка, разорне последице по друштво, па чак и навикавање друштва на ову појаву. Корупција постаје још већи проблем за друштво када је карактерише велики степен организованости и суделовања државног апарата, у односу на појаву у којој учествује једно лице, било да се ради о цивилном или службеном лицу. Појава злоупотреба, корумпираности и самовлашћа државних органа и њихових службених лица може се протумачити као издаја јавног поверења и има за последицу нарушавање њиховог угледа, па понекад и ауторитета целе власти, што свакако утиче и на опадање морала целокупног друштва. Службеници тако често доносе одлуке, не у складу са потребама грађана, већ у складу са новцем који могу добити за узврат. На тај начин се врши злоупотреба јавне службе зарад прибављања користи појединца, или користи групе појединаца која делује организовано.

На жалост, историја је показала да корупција има своје појавне облике од давнина, и да су се они само прилагођавали свом времену и константно еволуирали. И данас се старе латинске максиме: "Invertunt iura, accipiunt qui munera plura" (Право изврће онај који је примио више поклона) или "Munera pervertunt leges, decreta fefellunt evacuant patrum iura rigore suo" (Поклони преврћу законе, укидају наредбе, уништавају очинска права својом снагом), показују као тачне.¹

Због тако велике потребе сузбијања корупције и организованог криминала, у томе учествују не само институције државе, већ борба у сузбијању поприма и међународни карактер, укључујући ту и разне невладине организације. Велику улогу могу имати и медији у сваком свом облику, упознавањем грађана о појавним

¹ Д. Јовашевић, Кривична дела корупције, Београд, 2009, стр. 79.

облицима корупције, стигматизацијом њених учесника и јавном осудом. Свакако, супротан ефекат се постиже ако и медији постану део корумпираног апарата.

Специфичности у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала и корупције, означили су потребу државе да пропише посебне организационе и процесне прописе за њихово спречавање, откривање и сузбијање, од којих једну од најзначајнијих улога имају кривичноправне и кривичнопроцесне норме.

Стиче се утисак да је корупцију немогуће искоренити, па је циљ борбе ограничавање њених појавних облика у најужем обиму. Треба напоменути да поред свих негативних својстава корупције и организованог криминалитета, постоје и другачија мишљења о томе. Док су једни забринути због корупције превасходно зато што она нарушава њихово осећање шта је добро чинити, други одбацују морализовање и доказују да корупција има и своју добру страну, на пример тако што помаже да се заобиђе бирократија и хуманизује тлачитељски систем.²

Изучавањем ове проблематике потребно је представити све њене елементе и начине испољавања, указати на механизме борбе против корупције као облика организованог криминалитета, као и пропусте у досадашњим решењима. Проучавање феноменологије корупције и организованог криминала стални је предмет, не само правника и криминолога, већ и других научних дисциплина као што су социологија, психологија, економија, политикологија.

² Р. Карклинс, Систем ме је натерао-Корупција у посткомунистичким друштвима, Београд, 2005, стр 5.

1. ЗАЈЕДНИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Службена кривична дела односе се на различите облике и видове злоупотребе службеног положаја или јавних овлашћења у вршењу службене дужности од стране службених или одговорних лица као носилаца тих овлашћења. Због тежине последица које оваква дела остављају иза себе, држава их законом прописује као кривична дела. Циљ инкриминације је да се осигура исправност, целисходност, ефикасност и законитост у раду државних органа. То је један од начина да се очува поверење грађана у правни поредак једне државе, као и да се принуде службена лица да своја овлашћења врше у законом или другим подзаконским актима прописаним границама.

У ова кривична дела прописана у глави тридесеттрећој Кривичног законика Републике Србије³ (у даљем тексту КЗ), спадају: злоупотреба службеног положаја (чл. 359); кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (чл. 360); несавестан рад у служби (чл. 361); противзаконита наплата и исплата (чл. 362); ненаменско коришћење буџетских средстава (чл. 363); превара у служби (чл. 364); проневера (чл. 365); послуга (чл. 366); трговина утицајем (чл. 367); примање мита (чл. 368); давање мита (чл. 369) и одавање службене тајне (чл. 361).

О посебном значају кривичних дела корупције, пре свега, о примању и давању мита, говори чињеница да су ова кривична дела до доношења тренутно важећег Кривичног законика, била систематизована у посебну главу иза "кривичних дела против службене дужности" под називом "кривична дела корупције"⁴.

С обзиром на врсту службене дужности која се крши и нарушава вршењем кривичних дела, службена кривична дела се могу поделити на општа и посебна дела. Општа службена кривична дела се могу извршити у свакој службеној дужности од

³ Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009.

⁴ Службени гласник СРС број 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и Службени гласник РС бр.16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12, 10/02 од 01.03.

стране носиоца службеног овлашћења. Посебна службена кривична дела се пак могу извршити само у одређеним врстама и облицима службене дужности (нпр. кривично дело кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика из чл. 360 КЗ).⁵

Специфичност ових кривичних дела јесте и у својству њихових извршилаца. Ту се, најпре, јавља службено лице. У чл. 112 ст. 3 КЗ одређено је да се службеним лицем сматра: 1) лице које у државном органу врши службене дужности; 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима; 3) лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу; 4) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова и 5) војно лице.

Нека од поменутих кривичних дела, као што су трговина утицајем (чл. 367 КЗ) и примање мита (чл. 368 КЗ) може извршити и страном службено лице. Под страним службеним лицем подразумева се лице које је члан законодавног, извршног или судског органа стране државе, јавни функционер или службеник међународне организације и њених органа, судија и други функционер међународног суда.

Најзад, као извршилац код неких службених кривичних дела јавља се и одговорно лице, односно власник предузећа или другог субјекта привредног пословања или лице у предузећу, установи или другом субјекту којем је, с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења, поверен одређени круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова.

Међутим, треба напоменути да се као извршилац службених кривичних дела може јавити и лице које нема горе наведена својства, код кривичних дела као што су

⁵ Д. Јовашевић, Ж. Ђурић, М. Ракић, Корупција, изазов демократији, Београд, 2007, стр. 107.

проневера и послуга, затим лица којима је престало такво својство код кривичног дела одавање службене тајне, или свако лице код кривичног дела давање мита.

Поменути извршиоци дело предузимају управо приликом самог вршења службене дужности. Дакле, ова се кривична дела врше у служби или у вези са вршењем службене дужности.⁶ Овај други случај управо се односи на поменуте случајеве када се као извршилац јавља друго лице које нема својство службеног лица. Управо ова разлика прави поделу између службених кривичних дела, тако да се дела која могу да изврше лица само у вршењу службене дужности називају правим, а у супротном неправим службеним кривичним делима. Разлика између њих је у томе да ли она могу бити учињена у вршењу било које или само одређене службе, па се прави разлика на општа и посебна службена дела.

Објекат заштите службених кривичних дела јесте службена дужност државних и других органа који врше јавна овлашћења, што је и сврха груписања ових кривичних дела у посебну главу Кривичног законика. Поред овог примарног заштитног објекта, примећује се да се службеним кривичним делима повређују и друге друштвене вредности, као што су законити рад државног апарата, слобода одлучивања, приватна и друштвена имовина. Ово се огледа у томе што често циљ извршиоца ових кривичних дела није незаконито коришћење и вршење јавног положаја или јавних овлашћења, већ да се ове радње искористе као средство за остваривање неког другог противправног циља, те је потребно заштитити и те друге друштвене вредности.

Тај се циљ код ових кривичних дела предузетих од стране службених лица у вршењу службене дужности своди на остварење користи (имовинског или неимовинског карактера) за себе или неког другог (друго физичко или правно лице), или пак на проузроковање штете (имовинског или неимовинског карактера) неком другом физичком или правном лицу или пак у повреди права неког другог лица. Дакле, злоупотреба службене дужности се овде појављује само као средство или

⁶ Љ. Лазаревић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1993, стр. 299.

начин да се оствари неки други незаконити циљ било уопште или на једноставнији, успешнији или благовременији начин.⁷

Вршењем ових кривичних дела проузрокују се разне последице, које се најпре огледају у повредама службене дужности у смислу њеног правилног и законитог функционисања, а затим и у прибављању противправне имовинске користи, наношењу штете другоме или повреди права другог лица. Као последица ових кривичних дела може се јавити и кршење закона и других прописа или општих аката или доношење неког незаконитог акта или предузимање незаконитог поступка.⁸

Када се говори о повреди службене дужности као основној последици службених кривичних дела, мора се напоменути да нису све повреде службене дужности кривична дела, већ само оне теже, док бројне лакше повреде представљају дисциплинске преступе. По квантитативном разликовању, кривична дела су теже, а дисциплински преступи лакше повреде службене дужности. Разлика између њих није у елементима самих деликата, већ у интензитету и обиму проузроковане последице. По другом, данас владајућем схватању, не само у теорији, него и у пракси, квалитативном разликовању, ове две категорије деликата разликују се по садржини свог бића тако да то нису исти деликти по својој друштвеној опасности. Иако по општем правном принципу један те исти догађај не може бити истовремено и кривично дело и дисциплински преступ, овде је то могуће⁹.

Заједничко за сва кривична дела из овог поглавља Кривичног законика је то што је за одговорност извршилаца потребан умишљај. Код појединих кривичних дела у самом бићу прописана је и намера да се постигне каква корист, што указује да се ова дела могу извршити само са директним умишљајем. Једини изузетак предвиђен је у чл. 369 ст. 3 КЗ, где се прописује блажа казна за извршиоца кривичног дела одавање службене тајне уколико је он дело извршио из нехата.

⁷ З. Стојановић, О. Перић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2000, стр. 340.

⁸ Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности - посебан осврт на неке случајеве из судске праксе, Хрватска правна ревија, Загреб, број 6/2006, стр. 68-100.

⁹ Љ. Јовановић, В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Ниш, 2000, стр. 555-556.

2. ПОЈАМ КОРУПЦИЈЕ

Корупција није појава новијег датума. Она се јавља још у далекој прошлости, почевши од њеног помињања у Старом завету. Давање новца појединцима који су на власти тражећи за узврат неку услугу, била је учестала појава од самог настанка друштва. Уређивањем друштва правилима и законима, провлачиле су се и норме о забрани и кажњавању овакве негативне друштвене појаве. Овом темом бавили су се и велики грчки филозофи, критикујући појаву подмићивања новцем, међу којима и Аристотел. У свом делу Политика он наводи: "Јер подмићени новцем, неки су - колико бијаше до њих - упропастили цијелу државу; и због тога што је њихова власт била одвише голема и једнака насилничкој, и краљеви бијаху присиљени ласкати им, тако те је и то шкодило државноме поретку. И тако, наиме, настаде пучка владавина од владавине најбољих."¹⁰

Дефинишући појам корупције поћи ћемо од значења саме речи "корупција". Реч има латинско порекло (лат. *corruptio*) и значење јој је поквареност, кварност, изопаченост, разврат; поткупљивање, подмићивање, поткупљење, подмићење; кварење, укваривање, труљење, распадање; кривотворење (списа, мере, тега и сл.).¹¹

Што је друштво постајало сложеније, то се корупција јављала у све више облика. Сложеност појма корупције ствара проблем њеном дефинисању, због чега се тиме баве не само државни органи преко правних прописа, већ и многи стручњаци из ове области. Стиче се утисак да је најбоље што опширније дефинисати овај појам како би се обухватили сви елементи, указујући на све појавне облике и субјекте који у њој учествују. Полазећи од најзаступљенијег приступа у теорији, када говоримо о дефинисању корупције, где се корупција у најширем смислу дефинише као свака злоупотреба службеног положаја од стране државног службеника или особе која врши одређену јавну функцију, а која за циљ има личну или материјалну корист, можемо приметити да се овде занемарује двостран однос који постоји код корупције,

¹⁰ Т. Ладан, Аристотел, Политика; пријевод с изворника и седмојезични тумач темељних појмова (грчки, латински, енглески, француски, њемачки, руски, новогрчки), Загреб, 1988, стр. 59.

¹¹ М. Вујаклија, Лексикон страних речи и израза, јубиларно издање, Београд, 1996/1997, стр. 456.

не помињући другог субјекта коме је ова злоупотреба у интересу. Заступници овог мишљења нуде свеобухватнију дефиницију: "Корупција је злоупотреба службеног положаја у циљу стицања личне користи, како онога ко је носилац тог положаја, тако и са њим повезаног приватно-правног или јавно-правног субјекта који учествује у радњи која се сматра корупцијом".¹²

Узимајући у обзир мултинационални домет корупције, у решавању овог проблема нужно је да се укључе и субјекти међународне заједнице. На самим почецима борбе, Генерална скупштина Организације Уједињених нација 1975. године усвојила је Резолуцију број 3514 под називом: "Мере друштва, њихових посредника и других делатности у вези с овим проблемом", а након тога позивајући се на поменуту резолуцију, и Декларацију Уједињених нација против корупције и мита у међународним пословним трансакцијама бр. 51/191¹³, као и Декларацију о забрани мита у међународним пословним трансакцијама, под истим бројем 1996. године¹⁴.

Јасно се, између осталих облика сузбијања корупције, захтева: "проналажење начина да се инкриминише мито и корупција у међународним комерцијалним трансакцијама", те се позивају све земље и други субјекти међународног права да појачају борбу против корупције. У Декларацији се позивају чланице да "преузму ефективне и конкретне мере сузбијања свих облика корупције и подмићивања, свих других облика таквих делатности у међународним трансакцијама, нарочито да наставе са ефективном применом постојећих закона који забрањују подмићивање и охрабрују прихватање закона који то бране, ако такви закони случајно не постоје, и позивају приватне и јавне корпорације, укључујући мултинационалне корпорације и појединце, да раде на постизању тог циља".

Један од важнијих међународних аката, који је ратификовала и наша земља, јесте Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог

¹² Ј. Ћирић, М. Рељановић, Н. Ненадић, М. Јовановић, Д. Добрашиновић, Д. Пејовић, Корупција, проблеми и превазилажење проблема, Београд, 2010, стр. 8.

¹³ United Nations Resolution Against Corruption and Bribery, 51/191.

¹⁴ UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions, 51/191.

криминала, усвојена на међународној конференцији у Палерму 2000. године¹⁵. Члан 8, назван "Кажњавање корупције", обавезује сваку државу потписницу да усвоји неопходне законодавне и друге мере да би се корупција установила као кривично дело у домаћем законодавству у посебно прописаним случајевима. Дакле, корупција би постојала као кривично дело, када је учињено са намером:

(а) обећање, понуда или давање државном службенику, посредно или непосредно, непримерене користи, намењене њему лично или неком другом лицу или ентитету, како би тај службеник деловао или се уздржао од деловања у обављању својих службених дужности и

(б) тражење или прихватање од стране државног службеника посредно или непосредно, непримерене користи намењене њему лично или другом лицу или ентитету, како би тај службеник деловао или се уздржао од деловања у обављању својих службених дужности.

У овом случају, корупција је сагледана као облик организованог транснационалног криминала.

Битно је поменути и међународни правни акт донет од стране Савета Европе, 1999. године назван Кривичноправна конвенција о корупцији, чија је држава потписница и наша земља¹⁶. Овим се актом државе потписнице обавезују да усвоје такве законодавне и друге мере које могу бити неопходне да би се установили као кривична дела случајеви активног и пасивног подмићивања домаћих државних службеника, подмићивања чланова домаћих и страних јавних скупштина, подмићивања страних државних службеника, активног и пасивног подмићивања у приватном сектору, подмићивања службеника међународних организација, подмићивања чланова међународних парламентарних скупштина, подмићивања судија и службеника међународних судова, као и посебно кривично дело трговина утицајем.

¹⁵ Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 6/2001.

¹⁶ Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 2/2002 и Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 18/2005.

Још једна дефиниција појма корупције садржана је у Грађанскоправној конвенцији о корупцији донетој 1999. године у Стразбуру¹⁷ где корупција означава захтевање, нуђење, давање или примање, директно или индиректно, мита или било које незаслужене користи или њено стављање у изглед, које ремети правилно обављање било које дужности или понашање које се тражи од примаоца мита, незаслужене користи или користи која се ставља у изглед. Ова конвенција је такође важна због своје сврхе, а то је заштита лица која су претрпела штету насталу делима корупције, то јест, да свака страна уговорница треба да обезбеди у домаћем праву делотворна правна средства лицима која су претрпела штету као последицу коруптивних радњи, која би им омогућила да бране своја права и интересе, укључујући могућност добијања накнаде штете.

Интересантна је дефиниција појма корупције дата од стране Светске банке која примат даје корупцији у јавном сектору. Корупција се овде дефинише као злоупотреба јавних овлашћења за приватну корист. Ова дефиниција је по њима и једноставна и довољно широка да покрије највећи део корупције са којом се сусреће ова Банка, и широко се користи у литератури. Иако они сматрају да се подмићивање јавља и у приватном сектору, корупција која се јавља у јавном сектору у било ком свом облику, требало би да буде главна брига Банке, јер она сарађује првенствено са владама, подржава њихову политику, програме и пројекте.¹⁸ У прилог овоме иде и економска дефиниција корупције, која полази од гледишта да се корупција посматра с обзиром на то како утиче, то јест, колико штете наноси економији једног друштва/државе. Тако се она дефинише као максимизирање прихода од јавне службе у циљу стицања личне користи, што у крајњем исходу изазива и поремећај тржишне равнотеже.¹⁹

Поред свих напора међународне заједнице да се бави овом широком проблематиком, остављен је простор и да свака земља за себе, поред уважавања

¹⁷ Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 102/2007.

¹⁸ М. Stevens and associates, *Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank*, Washington, 1997, p. 8.

¹⁹ Ј. Ћирић, М. Рељановић, Н. Ненадић, М. Јовановић, Д. Добрашиновић, Д. Пејовић, *Корупција, проблеми и превазилажење проблема*, op. cit., стр. 9.

међународних прописа, регулише ову материју унутрашњим правним нормама. Сама Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године²⁰ "признаје" да појам и конститутивни елементи корупције, још увек нису на јединствен и униформан начин дефинисани. У дефинисању корупције она се позива на Закон о агенцији за борбу против корупције²¹, у коме је корупција дефинисана као однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога.

Национална стратегија за борбу против корупције од 2005. године²² дефинисала је корупцију као однос који се заснива злоупотребом "овлашћења" у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога. Приметна је разлика између ове и дефиниције која се сад користи, а огледа се у дефинисању предмета злоупотребе. Тачније, раније је могло да се злоупотреби овлашћење, док је сада прецизније дефинисано да се ради о корупцији када дође до злоупотребе службеног, односно друштвеног положаја или утицаја. Изгледа да су стручњаци и аутори новијих прописа из ове области увидели потребу да појам "овлашћење" замене свеобухватнијим појмовима као што су службени или друштвени "положај", па чак и "утицај".

Даље, професор Мило Бошковић, прецизније дефинише корупцију и даје јој морални, социолошки и правни карактер: "Корупција је поквареност у општем смислу, занемаривање и злоупотреба службених дужности зарад личне користи, поткупљивања, подмићивања службених особа. У ширем правном значењу то су сви облици злоупотребе службених овлашћења и положаја из користољубља, (подмићивање, злоупотребе положаја и овлашћења, давање и коришћење привилегија, противуслуге, примање провизија и поклона), а у ужем смислу - деликт давања и примања мита"²³. Из кривичноправног аспекта гледано, такође је потребно

²⁰ Службени гласник РС, бр. 57/2013.

²¹ Службени гласник РС, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011-УС и 67/2013-УС.

²² Службени гласник РС, бр. 109/2005.

²³ М. Бошковић, Криминолошки лексикон, Нови Сад, 1999, стр. 63.

све различите облике испољавања корупције предвидети као у закону предвиђене корупцијске забрањене радње.

Из напред наведеног, долази се до закључка да корупција манифестована у било ком свом облику има неке заједничке особине, а то је да у сваком случају постоје две заинтересоване стране, једна којој је потребна услуга, и друга, службено или одговорно лице које може да пружи такву услугу злоупотребом свог овлашћења, положаја, или утицаја. Такође, узимајући у обзир широк опсег коруптивних радњи за које међународна заједница захтева од држава да пропишу у својим законодавствима као кривична дела, корупција се скоро увек представља као неко од кривичних дела.

2.1. Етиолошки аспект

Да бисмо се боље упознали са неком појавом, или у овом случају са проблемом, потребно је упознати се са узроцима, односно факторима који утичу на њен настанак. Говори се о узрочнопоследичним везама које могу да утичу на настанак или пораст корупције у неком друштву. Проучавајући узроке корупције полази се од појма корупције као ширег друштвеног феномена, па се они траже у карактеристикама друштва где се корупција јавља. Кроз дубљу анализу, долази се и до индивидуалних фактора који покрећу човека да се одлучи да учини нешто што би могло да се подведе под неки од облика корупције.

Корупција ће се свакако најпре јавити у земљама које карактеришу сиромаштво, транзиција, избегавање обавеза према држави, лоша уређеност власти, дискрециона овлашћења државних органа, монопол у привреди. Недостатак контроле, лоше уређене норме које се односе на контролу или корупција у контролном систему, засигурно имају велики утицај на пораст нивоа корупције. Имајући добро припремљену подлогу за тако нешто, појединце ће у тешким временима жеља за присвајањем што веће личне користи лакше удружити како би створили систем заснован на злоупотребима својих положаја. Када таква група појединаца концентрише економску моћ у својим рукама бављењем разним организованим криминалним делатностима, уз добро организовану спрегу са

политичким врхом неке земље, ствара се утисак код обичних грађана да је борба против тога узалудна. Оваква ситуација јесте и узрок схватању корупције као нормалне појаве код неких грађана.

У свом извештају "Партијска држава као узрок корупције у Србији" на интернет гласилу "Република", Весна Пешић наводи да се узајамна зависност између политичке и пословне елите огледа у томе што појединци са великим капиталом одржавају своје политичке утицаје тако што финансирају све политичке странке које су на власти. За узврат, владајуће странке штите њихове монополе, намештају тендере и аукције и доносе законе који су повољни за економске моћнике. Влада, Скупштина и странке повезане су с јавним предузећима и јавним институцијама као са сопственим деловима власти и постоји повратни утицај учешћа у власти на начин функционисања партија. Наиме, да би се обезбедила послушност у погледу враћања услуга приватном бизнису, оне постају ауторитарне, строго централизоване и олигархијске, с циљем да се контролише и ефикасно кажњава непослушност посланика и свих осталих функционера странке.²⁴

Један од узрока корупције јесте и лоша уређеност уставно-правног поретка једног друштва. Мисли се најпре на појаву учесталих измена и допуна законских и подзаконских аката, доношење нових и укидање старих прописа који се односе на државни апарат, затим доношење нејасних, међусобно супротних и у пракси тешко применљивих прописа и прописа са доста правних празнина.

Поред свих предиспозиција које стање у друштву намеће поједницу, потребно је одговорити и како особа доноси коруптивну одлуку? Одлуку о игнорисању или кршењу етичких норми, особа доноси на основу створеног ирационалног уверења да претходне добити може остварити етичким преступом и да ће ризике од откривања и санкција држати под контролом. Таква контрола може значити избегавање казне за преступ, али и промену околности које умањују вероватноћу да се осуда уопште деси (нпр. корумпирање државних институција, утицај на промене закона, преусмеравање пажње јавности и слично).²⁵

²⁴ www.republika.co.rs/402-405/17.html

²⁵ Н. Мајсторовић, Корупција - узроци, експанзија и интервенција, Нови Сад, 2012, стр. 26.

2.2. Морални аспект

Корупција подразумева стицање материјалне или било какве друге користи на начин који нема правног основа и који је у супротности са моралним схватањима одређеног друштва, што је у директном узрочнопоследичном односу са настајањем одређених друштвених штетних последица. Понашање одређених људи који се баве корупцијом, појединачано или организовано, разликује се од понашања већине друштва чији чланови поштују, вољно или невољно, правне норме и немају привилеговани статус приликом обављања свакодневних послова када је за то потребно ући у однос са државним апаратом или другим приватним установама. Управо та већина која диктира поимање прихватљивог и неприхватљивог понашања, коруптивне радње сматра неморалним.

Рачинајући на квантитативну особину моралности, лица која одлуче да изврше неко од корупцијских кривичних дела, засигурно имају низак ниво моралности. Ниво моралности особе јесте ниво њеног когнитивно-моралног развоја који помаже у разумевању специфичности когнитивних реакција у решавању неке етичке дилеме (дакле, на који начин особа доноси одлуку о томе шта је етички добро, а шта је лоше у датој ситуацији).

Морални развој се може поделити у три стадијума: преконвенционални, конвенционални и постконвенционални. Преконвенцијални стадијум моралности одликује поштовање принципа награде и избегавање казне, као и принципа инструменталности у успостављању и прекидању односа с другима (то јест, односи трају док задовољавају неки интерес особе). Конвенционална моралност се базира на склоности особе да извршава преузете обавезе и дужности, поштује ауторитет, да се конформира са стереотипима, усаглашава с другима, као и да се залаже за одржање постојаћег поретка и закона. Постконвенционални стадијум моралности особа достиже када своје понашање усклађује с основним људским правима и стандардима,

али и са схватањем правде, до ког је особа дошла на основу разумљиве логике, конзистентности и универзалности.²⁶

Појам корупције уско је везан за појам користољубља, који је такође у супротности са моралним схватањима друштва. Прибављањем велике количине материјалних добара, појединци поред материјалне стичу и статусну моћ, и са те позиције лакше долазе у прилику да предузму неку коруптивну радњу. У прилог томе иде и чињеница да су често тим појединцима дата јавна овлашћења у обављању своје службе. Користећи тај положај и познавајући психологију друштва, на вишем нивоу организовања врши се маскирање неморалног коруптивног деловања, и приказује се као да све функционише нормално.

У неким друштвима, у одређеној фази њиховог развоја, односно назадовања, корупција се може прихватити као легитимна и нормална појава. Поклоном лицу које има одређена овлашћења прикупља се наклоност, и онда онај који треба да искористи то овлашћење стиче привилеговани положај у одређеној ситуацији, при чему се истовремено крше и правне и моралне норме. У тим друштвима, слободно можемо рећи, да је дошло до велике кризе морала.

2.3. Социјални аспект

Основни људски инстинкт ка преживљавању наводи члана једног друштва да користи сва расположива средства како би опстао. Природно је да он најпре исцрпи сва легална средства, а затим долази у дилему да ли ће се одредити и за нелегална. Корупција јесте свакако један од видова нелегалне зараде, и њу често људи лако прихватају када се нађу у тешкој социјалној ситуацији. За такву ситуацију одговорност сноси власт. Тако, јачању појаве корупције погодују одређене имовинске прилике у друштву. Пад стандарда, удружен с повећаном несигурношћу и неизвесношћу положаја појединца, разара вредносни систем у друштву. Такво стање појединци тешко доживљавају. Веома често се феномен сиромаштва помиње као један од кључних узрока корупције.

²⁶ Н. Мајсторовић, Корупција - узроци, експанзија и интервенција, *ibid.*, стр. 32.

Карактеристика директних међуљудских односа у друштву један је од фактора који утиче на појаву корупције. Овакви односи могу појачати или ослабити узроке који утичу на одлуку члана друштва да изврши неку коруптивну радњу. Јаки односи међу члановима друштва отежавају појаву корупције, док слаби односи потпомажу утицај личних предиспозиција у настанку и нормализацији коруптивног мишљења и понашања. Управо ове корелације, појединци који се организовано баве коруптивним деловањем, користе како у томе не би били опструисани. Тачније, користећи своју моћ, а често и државну власт, утичу на друштвено раслојавање стављајући себе на врх те лествице и дестабилишу ниже слојеве стварањем структуралних и правних празнина у уређењу друштва. На тај начин се онемогућава организована борба против корупције, а она се намеће друштву као метод за остварење своје воље.

Настанку корупције у друштву помаже њена способност за брзом експанзијом. Уколико један члан друштва одлучи да промени конвенционално понашање и постане коруптиван, та појава може лако да „зарази“ и остале чланове друштва када увиде колику предност у виду привилегија и капитала има тај члан у односу на њих. Из тог угла гледано, онај који одлучи да се бави корупцијом, често са тим доноси и друге асоцијалне одуке, као што су расформирање или неоснивање породице. Имајући у виду да је породица основна ћелија једног друштва, коруптивним радњама се засигурно поспешује његово разарање.

2.4. Психолошки аспект

Истраживањем феномена корупције долази се до закључка да услове и узроке настанка ове појаве треба тражити и у психологији личности учиниоца кривичних дела корупције. Овакав приступ омогућава да се предузму свеобухватне и ефикасне превентивне и репресивне мере на сузбијању ове друштвене опасности и противправности. Постоје индиције да коруптивну особу карактеришу когнитивне грешке које она чини у процесу одлучивања. Често се дешава да та лица потичу из средњих или високих друштвених слојева, и обично су на положају. Заслепљени својом моћи, оне формирају утисак контроле над дешавањима око себе, па тако често

губе контакт са реалношћу, што их доводи до још већег успеха, или у корупцију због које после неког времена могу изгубити стечену моћ.

Коруптивне особе карактеришу карактерне особине као што су: похлепа, незасићеност, неповерење, поквареност, лукавство, способност прилагођавања новим околностима, аморалност, грамзивост, самољубље, недостатак емпатије према жртви. Опасност за цело друштво постоји када оваква особа буде део коруптивне организације у оквиру свог радног места које са собом носи велику одговорност, било у јавном или приватном сектору. Узимајући у обзир урођено осећање за правичност код већине чланова друштва, појава корупције у организованом облику ствара широк негативни психолошки ефекат.

Психолошка компонента корупције исказује се и на тај начин што су учиниоци ових криминалних делатности веома повезани, међусобно солидарни, природни савезници у свим порам друштвеног живота, један другог протезирају, склони су протекцији, лукави су, интелигентни и веома стручни приликом извршења ових и других кривичних дела. Имају психологију превараната и углавном су високообразовани. Имајући у виду дате особине личности, њихове мотиве и криминалну прошлост, веома је тешко скинути маску лажне правичности, скромности, срушености, поштења и "добрих људи" с развратног и грамзивога лица таквих криминалаца. Они су, наиме, у врху политичке и економске елите једног друштва. Њихова жеља је да освоје и политичку моћ, односно власт у спрези са међународним и домаћим криминалним групама.²⁷

Као скуп свега горе наведеног, користољубље је главни мотив код учиниоца ових кривичних дела ради задовољења њихових личних потреба за нагомилавањем капитала. У томе користе своју интелигенцију, варају правни систем наметањем својих друштвено неприхватљивих ставова и удружују се са себи сличнима.

²⁷ Н. Теофиловић, М. Јелачић, Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, Београд, 2006, стр. 26.

2.5. Економски аспект

Због корупције на економском плану долази до нарушавања основних токова функционисања привредног система једне земље. Долази до нарушавања понуде, потражње, расподеле и размене. Разматрајући економске последице корупције, односно последице на алокацију ресурса, показало се да корупција генерише значајне трансакционе трошкове, које у великој мери сnose потрошачи, тј. грађани једне земље. Једноставно, цене многих производа су више, будући да произвођачи, односно увозници и трговци износ корупције који су платили у највећој мери преваљују на крајњег корисника, односно потрошача. Долази до умањења реалне куповне моћи становништва, будући да, услед корупције, цене производа расту. То доводи до увећавања економске неједнакости, односно социјалних разлика јер исти износ повећања цене једног производа из потрошачке корпе доводи до различитог релативног смањења куповне моћи богатих и сиромашних. Дакле, корупција ове врсте доводи и до фактичке прерасподеле дохотка од сиромашних ка богатима.

Када су у питању тржишне трансакције, корупција води у нарушавање правила игре, где један од учесника настоји да за себе обезбеди повољније услове игре ради максимализације профита. Исто важи и за предузетнике, који уз помоћ мита настоје да за себе обезбеде повољнију позицију на тржишту, чиме нарушавају равноправност тржишних односа, а од повољне позиције до монопола само је неколико корака. С друге стране, бројна незаконита понашања, односно радње појединих службених и других лица могу се подвести под појам корупције. У девијантној пракси, када судство и јавна безбедност постану корумпирани, држава се налази само корак пред оним што се назива „заробљена држава”, односно то представља стање у ком су не само поједине службе и агенције, већ и сам врх власти, дакле, комплетна држава у раљама корупције.²⁸

Спремност да се понуди мито сразмерна је моћи потенцијалног коруптора, а то има за последицу две кључне појаве: 1) уништавају се средњи и мали

²⁸ М. Поповић, Економска анализа корупције, Безбедност, Београд, број 03/2003, стр. 12-51.

предузетници и 2) затвара се тржиште и отежава улазак у посао заинтересованим привредницима.²⁹

Постоји и теза да корупција може да буде и економски корисна. Наводно, уколико је државна управа, односно бирократија, исувише централизована и ригидна, онда је боље да буде непоштена, него поштена. Наиме, тада ће корупција постати средство за "подмазивање точкова бизниса", другим речима, корупција у тим условима омогућава да до привредног напретка уопште и дође.³⁰

2.6. Политички аспект

Корупција својом појавом у друштву изазива катастрофалне последице по њега, угрожавањем владавине права, равноправности, безбедности грађана, као и поверења у јавне институције. Разарају се основне вредности које прокламује демократско друштво, узрокујући материјалну и духовну регресију милиона људи. Развој земље у политичком, а самим тим и у привредном смислу, зависе од распрострањености овог проблема, као и од политичке воље за његово решавање. Да би се створила таква воља, није довољно да службено или одговорно лице са јавним овлашћењима има једино законску одговорност, већ треба да има и моралну одговорност. Када се корупција увуче у одлуке владајуће мањине, веома је тешко изборити се са њом, а још већи проблем представља њена латентност и висока тамна бројка. Још већи је проблем када она добије међународни карактер.

Такође, у процесу експанзије корупције неизоставна је и умешаност политичког и економског центра моћи. Један од видова корупције јесте финансирање политичких странака од стране приватног капитала са циљем да се обезбеди било каква противуслуга учињена уз злоупотребу овлашћења вршилаца јавне функције. На тај начин могуће је и да политичке странке користећи своје положаје за време трајања свог мандата на власти, лобирају и воде политику у интересу неких власника

²⁹ Д. Весић, Економска и политичка компонента корупције и прања новца, Међународни проблеми, бр. 4/2008, стр. 481-501.

³⁰ Д. Антонић, (и др.), Корупција у Србији, Београд, 2001, стр. 162.

великог приватног капитала, као и великих компанија, тако да они буду привилеговани у разним токовима привредне делатности.

Подмићивањем чланова политичких партија које су на власти и чији представници имају већину у Народној скупштини, може се утицати на законодавну, извршну и судску власт, али и средства масовних медија. Тада се воља грађана потчињава личним или страначким интересима, који се често демагошки прикривају, а учесници у доношењу тих одлука коришћењем добијене моћи остају без одговорности за своје недозвољене активности.

Један од примера коруптивног деловања у доношењу правних норми може се наћи и у Уставу Републике Србије³¹, у нормама које регулишу избор и разрешење јавних тужилаца и судија. Очигледан је политички утицај на избор поменутих функција које би по правилу требале да буду независне, где је још 2006. године, када је донет Устав, остављен простор будућим владајућим политичким странкама да утичу на њихов избор. Наиме, избор и разрешење јавних тужилаца предлаже Влада, а одлуку о томе доноси Народна скупштина (чл. 158 ст. 2 и чл. 161 ст. 2 Устава). То су, објективно посматрано, изузетно подобна средства за утицај извршне власти на рад јавног тужилаштва.

Влада није ничим ограничена да предложи разрешење тужиоца пре истека мандата на који је именован, независно од његове стручности и професионалног вршења функције или само с формалним позивом на те критеријуме, о чему одлучује политичка већина у парламенту. Заштиту од могућих политичких утицаја не пружају ни уставне норме о одговорности јавних тужилаца које такође упућују на доминантну улогу Владине политичке већине. Републички јавни тужилац одговара Народној скупштини, а јавни тужиоци Републичком јавном тужиоцу и Народној скупштини (једино заменици јавних тужилаца не одговарају парламентарној већини, већ само јавном тужиоцу).

Ту много не помаже ни Уставом дефинисан задатак Државног већа тужилаца да "обезбеђује и гарантује самосталност" носилаца јавнотужилачке функције, "у складу са Уставом" (чл. 164 ст. 1 Устава). Разлози за овако песимистички став налазе

³¹ Службени гласник РС, бр. 98/2006.

се у оцени састава овог органа и начина избора његових чланова. У Државном већу тужилаца преовлађују представници политичке већине у парламенту: по положају у његов састав улазе министар правосуђа и председник надлежног одбора Народне скупштине, а све остале чланове без обзира из којих структура, бира такође Народна скупштина. Ни представнике професије, према уставној норми, не бирају само јавни тужиоци и њихови заменици, него Владина политичка већина у парламенту.³² Скоро је идентична ситуација када се ради и о избору и разрешењу судија.

³² В. Ђурђић, У сусрет реформи кривичног правосуђа - између захтева друштвене стварности и правних препрека, Приступ правосуђу - инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, тематски зборник радова, књига 4, Ниш, 2008, стр. 301-317.

3. СТРАТЕГИЈА ЗА БОРБУ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ

Једна од највидљивијих активности у борби против корупције коју представници власти једне државе могу спровести јесте доношење антикорупцијских прописа или измена других прописа. На тај начин се повећава ефикасност у борби против корупције. Следећи корак су свакако спровођење законских норми и подршка независним институцијама које су формиране тим нормама ради примене антикорупцијских прописа. Са доношењем нових и мењањем старих норми које регулишу ову тематику, никада се не може престати, јер ће увек бити нових појавних облика овог проблема којег постојеће норме у датом тренутку не могу да реше.

Анализирајући услове у којима корупција има позитивну тенденцију ширења, за њено сузбијање потребна је политичка воља, која ће се одразити у доношењу стратегије борбе против корупције, која би садржала системске мере уклањања поменутих услова. Такође, потребно је и одредити мере које би се предузимале на ширем нивоу у одређеним областима друштвеног живота.

Уколико корупцију посматрамо из угла своје распрострањености у земљама које карактерише неефикасно функционисање државних институција са могућношћу увезивања грана власти у њу, закључује се да је апсолутно потребно да је поред темељите реформе многих институција, потребно и формирати независна тела која би се бавила сузбијањем корупције. Такође, по угледу на тај закључак, потребно је и направити промене у погледу повећавања независности државних институција, како би се ослободиле спољашњих утицаја на доношење кључних одлука које би требале да друштву обезбеде владавину права.

Доношење Националне стратегије за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године³³ (у даљем тексту Стратегија) представља пример измене старих прописа, што се у овом случају односи на измену Националне

³³ Службени гласник РС, бр. 57/2013.

стратегије за борбу против корупције³⁴ од 2005. године, због постојања појединих питања која су предмет стратешког документа, а уопште нису или су само делимично решена. Нека од тих питања су била реформа правосуђа, процеси приватизације и јавних набавки, недовољна транспарентност власништва над медијима и могућност недозвољеног утицаја на уређивачку политику, недовољно учешће јавности у законодавном процесу и буџетском планирању итд. Стратегија од 2013. године донета је на темељима поштовања демократских вредности, владавине права и заштите основних људских права и слобода. Један од разлога за доношење ових стратегија је и то што је успех у борби против корупције од пресудног значаја у процесу приступања Европској унији, као и приликом процене усаглашености домаћих прописа са стандардима Савета Европе.

Општи циљ Стратегије је да се корупција, у највећој могућој мери отклони. Приликом спровођења Стратегије, органи власти и носиоци јавних овлашћења, који су укључени у превенцију и борбу против корупције, у остварењу поменутог циља, дужни су да врше своја овлашћења поштујући начело владавине права, без селективне примене закона са свеобухватном применом мера у свим областима уз унапређење ефикасности у борби против корупције. Такође је потребно да они овлашћења врше одговорно, уз гарантовање транспарентности у поступку доношења и спровођења одлука, као и омогућавање грађанима приступа информацијама, у складу са законом.

Иако корупција представља појаву која прожима целокупно друштво, Стратегијом се наводе поједине области у којима ће се приоритетно деловати, а које су препознате као кључне за изградњу и јачање системских антикорупционих механизма. Области које су Стратегијом из 2013. године прихваћене од раније односе се на политичке активности, јавне финансије, правосуђе, полицију и медије. У складу са променама које диктирају актуелни проблеми придодате су још и области које се односе на приватизацију и јавно-приватно партнерство, просторно планирање и изградња, здравство, образовање и спорт.

³⁴ Службени гласник РС, бр. 109/2005.

Истичући важности превентивног деловања, Стратегија предвиђа циљеве које је неопходно остварити у задатом периоду ради остваривања помака у борби против корупције. Наводи се да је потребно прописати обавезу свих предлагача прописа да у току израде изврше анализу ризика на корупцију, успоставити систем запошљавања и напредовања у органима власти на основу критеријума и заслуга, успоставити систем за спречавање сукоба интереса запослених у јавном сектору, обезбедити транспарентност у раду органа власти. Не треба изоставити и континуирану едукацију о корупцији и начинима борбе против корупције која се не односи само на едукацију у државним органима, већ и рад на стварању и повећању интолеранције на корупцију у јавном мњењу, што посматрано као дугорочни циљ подразумева кампање за подизање свести о штетности корупције, промоцију етичког понашања, тренинге и стручно усавршавање. Није потребно само створити услове за активније учешће цивилног друштва у борби против корупције, већ и приватног сектора. Потребно је и да независни државни органи и самосталне владине организације значајне за борбу против корупције добију проширене и прецизиране надлежности, а да се унапређују кадровски, просторни и технички капацитети.

Од великог значаја за само откривање корупције у сваком њеном облику јесу узбуњивачи, односно лица која пријављују корупцију или сумњу на корупцију. Стога је потребно успоставити ефикасан механизам њихове заштите, јер би се на тај начин директно утицало на смањење тамне бројке ове појаве. Доношењем нових или изменом третнутно важећих прописа неопходно је придобити поверење јавности и лица која су потенцијални узбуњивачи, како би им се заиста гарантовала пуна заштита.

Национална стратегија за борбу против корупције представља средњорочни стратешки документ, а оквир за спровођење стратешких циљева прецизиран је у акционом плану. Акционим планом за спровођење Националне стратегије³⁵ предвиђене су конкретне мере и активности неопходне за спровођење стратешких циљева, рокови, одговорни субјекти и ресурси за реализацију. Такође, акционим

³⁵ Службени гласник РС, бр. 55/2005, 71/2005 – исправка, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – УС и 72/2012.

планом дефинисани су и показатељи за спровођење мера и активности, на основу којих ће се пратити степен њихове реализације, као и показатељи за процену успешности постављених циљева.

Конвенција Уједињених нација о корупцији, коју је наша земља ратификовала 2005. године³⁶, када је донета и прва Национална стратегија за борбу против корупције, у чл. 6 предвиђа оснивање једног или више тела за спречавање корупције. Та тела ће примењивати, вршити надзор и координирати примену политике прокламоване у чл. 5 ове конвенције, односно политике спречавања корупције којом се унапређује учешће друштва и одражавају начела владавине права, доброг управљања јавним пословима и јавном имовином, интегритет, транспарентност и одговорност, затим политике унапређења ефикасне праксе усмерене на спречавање корупције, усклађивање правне регулативе и развијање сарадње са другим државама у постизању ових циљева. Такође, та тела ће унапређивати и ширити знања о спречавању корупције. Ставом 2 овог члана, држава уговорница дужна је да обезбеди овим телима потребну независност, материјална средства и квалификовано особље.

У Републици Србији као овакво тело формирана је Агенција за борбу против корупције (у даљем тексту Агенција). Законом о Агенцији за борбу против корупције³⁷ дефинисано је да је Агенција самосталан и независан државни орган чија је основна надлежност да врши надзор над спровођењем Националне стратегије за борбу против корупције, Акционог плана за примену Националне стратегије за борбу против корупције и секторских акционих планова. Предмет Закона о Агенцији су оснивање, правни положај, надлежност, организација и начин рада Агенције, правила у вези са спречавањем сукоба интереса при вршењу јавних функција и пријављивањем имовине лица која врше јавне функције, поступак и одлучивање у случају повреде тог закона, увођење планова интегритета, као и друга питања од

³⁶ Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 12/2005.

³⁷ Службени гласник РС, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011 - одлука УС, 67/2013 - одлука УС и 112/2013 - аутентично тумачење.

значаја за рад Агенције. Ван овог закона је остала материја финансирања политичких странака и изборних кампања, иако Агенција такође има надлежности у тој области.³⁸

Још једно тело које учествује у спровођењу Националне стратегије за борбу против корупције, јесте Савет за борбу против корупције (у даље тексту Савет). Савет је саветодавно радно тело Владе, које Стратегија предвиђа као тело за праћење резултата спровођења Стратегије и акционог плана. Поред тога, њен велики значај огледа се у утицају на доношење прописа из антикорупцијске области. Савет, најпре, сагледава активности у борби против корупције, предлаже мере које треба предузети у циљу ефикасне борбе против корупције, прати њихово спровођење и коначно даје иницијативе за доношење прописа, програма и других аката и мера у тој области. Савет благовремено указује Влади на уочене појавне облике корупције и указује на пропусте у механизмима борбе против корупције. Савет у свом раду свакодневно прима и представке грађана. Међутим, Савет се бави појединачним случајевима једино уколико они указују на неку ширу појаву, која посебно истиче изворе крупне корупције у привреди и политици.

³⁸ Ј. Ћирић, М. Рељановић, Н. Ненадић, М. Јовановић, Д. Добрашиновић, Д. Пејовић, Корупција, проблеми и превазилажење проблема, *op. cit.*, стр. 191.

4. СИСТЕМ КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ

Као што је већ речено, корупција је широк појам, што се односи и на појам кривичних дела корупције. Потребно је направити мању систематизацију и одредити шта у ужем смислу подразумевамо кривичним делима корупције, односно одредити која од службених кривичних дела спадају у ову групу. Узимајући у обзир дефиниције појма корупције, могло би се рећи да у ужем смислу, у кривична дела корупције спадају она кривична дела која у свом законском одређењу као радњу извршења предвиђају радње као што су: обећање, понуду, давање, захтевање или примање поклона или било какве имовинске користи. Противрадња давању или примању поклона састојала би се у вршењу или невршењу неке службене радње. Као таква кривична дела у оквиру службених дела, у Кривичном законнику издвајају се као класична кривична дела: примање мита (чл. 368), давање мита (чл. 369) и трговина утицајем (чл. 367).

Поједини аутори из кривичноправне области, разликујући корупцијска кривична дела на општа и посебна, у посебна или права, чиста корупцијска кривична дела сврставали су: давање и примање мита, противзаконито посредовање и фалсификовање службене исправе.³⁹ Међутим, ова разлика је направљена у периоду пре ступања на снагу тренутно важећег Кривичног законика, јер је кривично дело фалсификовање службене исправе раније било сврстано међу кривичним делима против службене дужности, док је сада прописано у групи кривичних дела против правног саобраћаја. Из тога се може закључити да се ово кривично дело не сматра више корупцијским јер је у овом случају заштитни објекат правни саобраћај, а не службена дужност.

Треба напоменути и постојање кривичног дела давања и примања мита у вези са гласањем (чл. 156 КЗ), које не спада у службена кривична дела, већ у кривична дела против изборних права. Оно је по својој структури слично са кривичним делима

³⁹ Д. Јовашевић, Кривична дела корупције, *op. cit.*, стр. 91.

давања и примања мита, с тим што га не врши службено лице у оквиру своје службе, већ га може извршити свако лице. Такође је за постојање овог дела потребно и да се давање и примање мита односи на гласање на изборима или на референдуму.

4.1. Примање мита

4.1.1. Појам и елементи кривичног дела

Уважавајући раније поменуто поделу службених кривичних дела, кривично дело примање мита можемо сврстати у групу правих и општих кривичних дела. Оно је право зато што се може извршити само у вршењу службене дужности, а опште зато што се може извршити у свакој службеној дужности од стране носиоца службеног овлашћења.

Кривично дело примања мита предвиђено је чланом 367 КЗ, у тридесеттрећој глави, под називом "Кривична дела против службене дужности", где је прописано следеће:

- (1) Службено лице које непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором од две до дванаест година.
- 2) Службено лице које непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, казниће се затвором од две до осам година.
- (3) Службено лице које изврши дело из ст. 1. или 2. овог члана у вези са откривањем кривичног дела, покретањем или вођењем кривичног поступка, изрицањем или извршењем кривичне санкције, казниће се затвором од три до петнаест година.

(4) Службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње, наведене у ст. 1. до 3. овог члана, а у вези с њом, захтева или прими поклон или другу корист, казниће се затвором од три месеца до три године.

(5) Страно службено лице које учини дело из ст. 1. до 4. овог члана, казниће се казном прописаном за то дело.

(6) Одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту које учини дело из ст. 1, 2. и 4. овог члана, казниће се казном прописаном за то дело.

(7) Примљени поклон и имовинска корист одузеће се.

Из изложеног можемо закључити да се ово кривично дело састоји у захтевању или примању поклона или друге користи или у примању обећања поклона или друге користи за себе или другога, од стране службеног лица да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да не изврши службену радњу коју би морало да изврши, односно да изврши службену радњу коју би морало да изврши или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши, као и у захтевању или примању поклона или друге користи после извршења или неизвршења неке од наведених службених радњи.

Обзиром да Кривични законик систематизује кривична дела према заштитном објекту, а ово кривично дело се налази у групи кривичних дела против службене дужности, логично је да је објекат заштите управо службена дужност. Поред тога, у теорији постоје подељена мишљења о објекту заштите, где је према једном схватању објекат кривичног дела правилно функционисање службе, у том смислу што везивање службене радње за извесно примање мита може да доведе до поремећаја у вршењу службе, а осим тога и до неправилних, односно незаконитих аката. По другом мишљењу, код овог кривичног дела објекат заштите није правилно функционисање службе, већ пре свега, ненаплативост службе. Службена лица примају одређену награду за вршење своје службе, па никакво друго примање није дозвољено у вези са вршењем службе. Све јавне службе су бесплатне и грађани нису дужни да посебно награде службена лица.

И једно и друго мишљење сматрају се прихватљивим, јер у прилог другом мишљењу иде чињеница да, иако је дошло до примања мита, не мора да значи и да је

дошло до нарушавања функционисања службе. С друге стране, само примање мита представља нарушавање угледа службе, а самим тим и нарушавање њеног функционисања.⁴⁰ Треба уважити и схватање да примање мита има елементе имовинских кривичних дела јер извршилац овде стиче имовинску корист. Томе у прилог иде чињеница да је за постојање кривичног дела примања мита довољно да се захтева или прими поклон или друга корист, а није потребно и да је предузета нека службена радња службеног лица. Последица кривичног дела састоји се у угрожавању овог објекта заштите.

Радњу извршења дела чини захтевање или примање поклона или друге користи или примање обећања поклона или друге користи. Наравно, извршење ове радње треба да буде у вези са извршењем или неизвршењем службене радње. Захтевање поклона или друге користи јесте тражење на било који начин, усмено, писмено, мимиком, затим лично или преко другог лица. Примање поклона или друге користи није само физичко прихватање поклона, већ и давање сагласности да се поклон прихвати, неодбијање поклона, или вербално одбијање, али стварно прихватање поклона. Примање обећања поклона јесте давање сагласности након понуде да ће уследити поклон.

Ова радња извршења се мора предузети на законом прописан начин: а) непосредно и б) посредно.

Под поклоном можемо подразумевати широк спектар ствари које имају неку материјалну вредност. То може бити новац или било каква друга покретна или непокретна ствар, а за постојање овог кривичног дела није од значаја вредност поклона или друге користи која се захтева или прими. Поклон се може примити за себе или себи блиско лице.

Дело је свршено самим предузимањем радње захтевања, примања или примањем обећања поклона или друге користи ако је то извршено у вези са извршењем или неизвршењем службене радње. Покушај дела није могућ.

Као учинилац овог дела могу се јавити домаће и страно службено или одговорно лице. У чл. 367 ставу 5 и ставу 6 посебно је прописано да извршилац дела

⁴⁰ Б. Чејовић, В. Миладиновић, Кривично право, Посебни део, Ниш, 1995, стр. 417.

може бити и страни службено лице, односно одговорно лице. О појму страног службеног лица и одговорног лица било је више речи у одељку о заједничким карактеристикама службених кривичних дела.

За постојање кривичног дела потребно је да код учиниоца постоји умишљај као облик кривице. Садржина умишљаја мора да обухвати свест о захтевању или примању поклона или друге користи или о примању таквог обећања, свест о противправности поступања, као и свест о природи извршења или неизвршења службене радње поводом које се уопште мито прима.⁴¹

Што се тиче предвиђених кривичних санкција за ово кривично дело, закон предвиђа искључиво казну затвора, и то у одређеним оквирима у зависности који облик дела је учињен. У члану 367 ставу 7 изричито се прописује да се примљени поклон или имовинска корист стечена овим кривичним делом обавезно одузимају.

4.1.2. Облици испољавања кривичног дела

Постоји општа сагласност у кривичноправној литератури да се кривично дело примања мита другачије назива пасивно подмићивање. Оно се практично појављује у три облика: 1) право пасивно подмићивање, 2) неправо пасивно подмићивање и 3) накнадно подмићивање. Први облик односи се на став 1 члана 367 КЗ, који прописује кривично дело примања мита, други облик на став 2, а трећи облик на став 4.

Дакле, право пасивно подмићивање постоји када службено или одговорно лице непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или прими обећање поклона или друге користи да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити. Овде је битно да између захтевања и примања мита или друге користи, односно њиховог обећања и предузимања незаконите службене радње службеног лица постоји узајамна веза. За овај облик дела прописана је казна затвора од две до дванаест година.

⁴¹ Љ. Лазаревић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1993, стр 323.

Неправо пасивно подмићивање се по радњи извршења не разликује од правог пасивног подмићивања. Разлика постоји у поступању службеног лица мотивисаног примљеним или захтеваним поклоном или прихваћеним обећањем поклона. Службено лице у том случају врши службену радњу коју би морало да изврши или не врши службену радњу коју не мора да изврши. Службено лице поступа у оквиру својих овлашћења, односно ради свој посао. Неправим пасивним подмићивањем се користи службени положај или овлашћење ради стицања незаконите користи предузимањем законите службене радње. За овај облик дела прописана је казна затвора од две до осам година.

Накнадно подмићивање је посебан облик кривичног дела примања мита. Он се односи на случајеве када је службено или одговорно лице већ извршило службену радњу. Није од значаја да ли је службена радња предузета законито, односно да ли је извршена службена радња коју је морала да се изврши или није извршена службена радња која није смела да се изврши, или незаконито, односно да ли је извршена службена радња која није смела да се изврши или није извршена службена радња која је морала да се изврши. Карактеристично за овај облик подмићивања је то што оно постоји када се поклон или друга корист захтевају или примају у вези са већ предузетом или не предузетом службеном радњом. За овај облик дела прописана је казна затвора од три месеца до три године.

Окружни суд у Зајечару огласио је окривљеног кривим да је починио кривично дело примање мита из чл. 367 ст. 1 КЗ, за које је осуђен на казну затвора у трајању од 6 (шест) месеци, због тога што на радном месту као саобраћајни полицијски службеник, вршећи контролу саобраћаја, није написао страном држављанину пријаву због утврђеног прекршаја у саобраћају, већ му је тражио да му да број свог мобилног телефона, што је он и учинио. Истог дана окривљени је путем телефона захтевао од њега да му плати одређени износ новца због тога што није против њега написао прекршајну пријаву.⁴²

Није прецизно дефинисано да ли велики проток времена од извршења или неизвршења службене радње до примања или захтевања поклона утиче на постојање

⁴² Окружни суд у Зајечару, пресуда број К.бр. 128/2008.

овог кривичног дела, па се долази до закључка да је једини фактор који утиче на постојање овог дела застарелост кривичног гоњења⁴³.

Због посебне природе службених радњи поводом којих се прима или захтева поклон или друга корист, или се прима обећање поклона или друге користи, без обзира да ли се ради о правом или неправом пасивном подмићивању прописан је најтежи облик овог кривичног дела. Овај облик дела се односи на предузимање службене радње у вези са откривањем кривичног дела, покретањем или вођењем кривичног поступка и изрицањем или извршењем кривичне санкције. Карактеристично за овај облик извршења примања мита јесте и посебно својство службеног или одговорног лица, које се може јавити као учесник у преткривичном и кривичном поступку, као и поступку извршења кривичних санкција. Ту се могу јавити полицијски службеници, јавни тужиоци и њихови заменици, судије и судије поротници, као и радници Управе за извршење кривичних санкција. За овај најтежи облик дела прописана је казна затвора од три до петнаест година.

4.2. Давање мита

4.2.1. Појам и елементи кривичног дела

У оквиру кривичних дела против службене дужности, у члану 368 КЗ, прописано је још једно опште кривично дело против службене дужности - давање мита, и то на следећи начин:

(1) Ко службеном или другом лицу учини, понуди или обећа поклон или другу корист да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

⁴³ У Кривичном законнику, чланом 367 ставом 4 прописано је да ће се лице за овај облик неправог подмићивања казнити затвором од три месеца до три године, а чланом 103 ставом 6 да се кривично гоњење не може предузети кад протекне три године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко једне године.

(2) Ко службеном или другом лицу учини, понуди или обећа поклон или другу корист да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором до три године.

(3) Одредбе ст. 1. и 2. овог члана примењује се и када је мито дато, понуђено или обећано страном службеном лицу.

(4) Учинилац дела из ст. 1. до 3. овог члана који је пријавио дело пре него што је сазнао да је оно откривено може се ослободити од казне.

(5) Одредбе ст. 1, 2. и 4. овог члана примењују се и кад је мито дато, понуђено или обећано одговорном лицу у предузећу, установи или другом субјекту.

(6) Поклон, односно друга корист који буду одузети од лица које је примило мито могу се у случају из става 4. овог члана вратити лицу које је дало мито.

Ово кривично дело састоји се у давању или обећању поклона или друге користи службеном или другом лицу, да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело да изврши или не изврши службену радњу коју би морало да изврши, односно да изврши службену радњу коју би морало да изврши или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши, као и посредовању при подмићивању у било ком од поменутих облика.

Код овог кривичног дела дилеме око заштитног објекта нема као код кривичног дела примање мита. Објекат заштите је законито, правилно и целисходно функционисање службене дужности од свих облика повреде и угрожавања, не службених лица, већ других лица, заинтересованих грађана којима се у одговарајућим поступцима од стране службеног лица одлучује о правима, обавезама или правним интересима.⁴⁴

Објекат напада су поклон или друга корист. За постојање овог кривичног дела није од значаја вредност датог или обећаног поклона, односно друге користи. У пракси се као спорно може појавити питање у вези са објектом напада код овог

⁴⁴ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд, 2003, стр. 502.

кривичног дела - да ли је вредност поклона или користи потпуно без икаквог значаја за правну квалификацију дела. Наиме, ако се ради о поклонима мале вредности или симболичним поклонима који су иначе "уобичајени" у одређеној средини, поставља се са основом питање да ли ово кривично дело уопште постоји.⁴⁵

Радњу кривичног дела врши лице када учини, обећа или да поклон или посредује у овим радњама. Обећање поклона или друге користи састоји се у изражавању жеље или сагласности да се учини поклон. За постојање кривичног дела довољено је да се службеном лицу само обећа поклон, па није од значаја да ли је он дат. Због тога, ако се дело давања мита врши обећањем поклона или друге користи, није могућ покушај дела јер је сваком делатношћу која објективно значи обећање, дело већ свршено. Могућ је покушај дела само када се дело врши давањем поклона или друге користи. Давање поклона или друге користи је њихово уручење или преношење на примаоца и то може бити учињено директно или индиректно.⁴⁶ У случају када се дело врши посредовањем, лице тада предузима било коју делатност којом се доприноси да се поклон или нека друга корист учини, да или обећа, као што је на пример, успостављање контакта између лица које прима и даје мито, преношењем поклона и слично.

За постојање кривичног дела давања мита нужно је да обећање поклона претходило извршењу службене радње. У томе се и разликује од кривичног дела примања мита из чл. 367. Кривичног законика, у коме је инкримисано захтевање, односно примање поклона после извршења или неизвршења службене радње. Због тога, када је давање поклона извршено после обављања службене радње, нема кривичног дела давања мита.⁴⁷

Као што се може видети, извршилац овог дела може бити свако лице, што га управо чини неправим службеним кривичним делом, а у погледу кривице захтева се постојање умишљаја код учиниоца дела у сваком облику. Такође, потребно је да су

⁴⁵ З. Стојановић, О. Перић, Кривично право, Посебни део, *op. cit.*, стр. 356.

⁴⁶ Н. Теофиловић, М. Јелачић, Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, *op. cit.*, стр. 233.

⁴⁷ Одлука Врховног суда Србије, Кж. 1391/61.

поклон или друга корист намењени службеном, страном службеном, одговорном или другом лицу у предузећу, установи или другој организацији.

Што се тиче предвиђених кривичних санкција за ово кривично дело, закон предвиђа искључиво казну затвора, и то у одређеним оквирима у зависности који облик дела је учињен. Поклон или друга имовинска корист који су предмети овог кривичног дела обавезно се одузимају.

Предвиђена је могућност ослобађања од казне уколико учинилац пријави дело пре него што је сазнао да је оно откривено. У том случају поклон или друга корист који су одузети од лица које је примило мито могу се вратити лицу које је дало мито. Раније је за постојање могућности ослобађања од кривице и враћања датог поклона било потребно да су кумулативно испуњена два услова: а) да је лице које је дало мито то урадило на захтев службеног лица и б) да је лице пријавило дело пре његовог откривања или сазнања да је дело откривено. По садашњем Кривичном закону, за постојање ове могућности није потребно да је лице које је дало мито то урадило на захтев службеног лица, чиме је проширен спектар могућности и чиме се даје подршка томе да лице пријави ово кривично дело са законском гаранцијом постојања могућности да неће бити кажњено.

Окружни суд у Зајечару огласио је окривљеног кривим да је починио кривично дело давање мита из чл. 368 ст. 1 КЗ, за које је ослобођен од казне, због тога што је након што је саобраћајном полицијском службенику, да му не напише пријаву због прекршаја у саобраћају, најпре дао мито у износу од пет хиљада динара, а потом случај пријавио унутрашњој контроли Министарства унутрашњих послова.⁴⁸

4.2.2. Облици испољавања кривичног дела

Дело давања мита или активно подмићивање се јавља у три облика: 1) право активно подмићивање, 2) неправо активно подмићивање и 3) посредовање у давању мита.⁴⁹

⁴⁸ Окружни суд у Зајечару, пресуда број К.бр.128/2008.

⁴⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Сарајево, 2006, стр. 99.

Право активно подмићивање, превасходно се односи на први део првог става члана 368. КЗ. Оно обухвата случај када се подмићивање врши у виду чињења, нуђења или обећања поклона или друге користи службеном, страном службеном, орговорном или другом лицу у предузећу, установи или другој организацији да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да не изврши службену радњу коју би морало да изврши. Овде учинилац, који може бити било које лице, даје поклон или другу корист службеном лицу како би оно предузело радњу чије је вршење противзаконито. За овај облик дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.

Неправо активно подмићивање је чињење, нуђење или обећање поклона или друге користи службеном, страном службеном, одговорном или другом лицу у предузећу, установи или другој организацији да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало да изврши или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши. Овај облик кривичног дела давања мита је лакши облик јер се ради о подмићивању на извршење законите радње, тако да су и последице дала мање. За овај облик је прописана лакша казна у односу на претходни облик - казна затвора до три године.

Посредовање у давању мита је предузимање делатности којима се подстиче, доприноси или помаже другом лицу да учини, понуди или обећа поклон или какву другу корист службеном, страном службеном, одговорном или другом лицу у предузећу, установи или другој организацији да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења изврши незакониту или закониту службену радњу. Овде се ради о подстрекавању и помагању као облицима саучесништва који су добили карактер самосталне радње извршења.⁵⁰ Дело може бити учињено различитим радњама као што су: упознавање даваоца и примаоца мита, односно успостављање везе између њих, уверавање, саопштавање услова, преузимање предмета поклона од даваоца и уручивање примаоцу и слично. Извршилац овог облика кривичног дела је посредник, дакле трећа особа, а не лице које прима мито или даје мито. За овај облик

⁵⁰ Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2014, стр. 307.

дела предвиђена је казна затвора до три године, као и код неправог активног подмићивања.

4.3. Трговина утицајем

4.3.1. Појам и елементи кривичног дела

Кривично дело трговина утицајем је правни наследник кривичног дела противзаконито посредовање. У члану 366 КЗ кривично дело трговина утицајем прописано је на следећи начин:

- (1) Ко захтева или прими награду или какву другу корист за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (2) Ко другом непосредно или преко трећег лица обећа, понуди или да награду или какву другу корист да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором до три године.
- (3) Ко користећи свој службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од једне до осам година.
- (4) Ко другом непосредно или преко трећег лица обећа, понуди или да награду или какву другу корист да користећи свој службени или друштвени положај или стварни или претпостављен утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (5) Ако је за посредовање из става 3. овог члана захтевана или примљена награда или каква друга корист, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(6) Страно службено лице које учини дело из ст. 1. до 4. овог члана, казниће се казном прописаном за то дело.

(7) Награда и имовинска корист одузеће се.

Тренутно важећим Кривичним закоником проширен је обим основног облика извршења овог кривичног дела у односу на раније кривично дело противзаконито посредовање. Наиме, више није инкриминисано само примање награде или какве друге користи, већ и захтевање исте, са додатним прецизирањем да се корист може примити или захтевати за себе или другог, непосредно или преко трећег лица. Такође је и прецизирано да утицај који се користи приликом вршења овог кривичног дела може бити и претпостављен. Поред ових новина, уведено је и инкриминисање радњи сличних давању мита, тако да кривичним делом није више обухваћено само лице које прима мито како би коришћењем службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредовало да се изврши или не изврши нека службена радња, већ и лице које се користи давањем мита приликом таквог посредовања.

Објекат заштите је службена дужност, њено законито, правилно и целисходно функционисање, као и њена ненаплативост.

Кривично дело се састоји у захтевању или примању награде или какве друге користи за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, како би се коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовало да се изврши или не изврши нека законита службена радња, односно у обећању, нуђењу или давању награде или какве друге користи другом лицу како би се коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовало да се изврши или не изврши нека законита или незаконита службена радња. Такође, кажњиво је и само посредовање коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја да се изврши незаконита службена радња, иако није примљена награда или друга корист за то. Уколико је пак, за такву радњу примљена корист, радиће се о посебном облику овог дела.

У овом кривичном делу инкриминисане су три засебне радње, које по својим обележјима имају доста сличности са кривичним делима примања мита, давања мита и злоупотребе службеног положаја. Тако се радња извршења кривичног дела трговина утицајем састоји, најпре, у примању мита како би лице које је примило мито коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовало да се изврши или не изврши нека законита службена радња.

У другом случају радњу извршења овог кривичног дела врши лице које даје мито како би коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовало да се изврши или не изврши нека законита или незаконита службена радња.

У трећем случају, радња извршења јесте само посредовање да се изврши незаконита службена радња, где се при том посредовању користи службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај. Посредовање се може вршити на више начина, а пошто у закону није прецизно дефинисан начин посредовања, он и није релевантан за само постојање дела. Посредовање се најчешће може чинити наговарањем, убеђивањем, указивањем на корист или последице, стављањем у изглед напредовања у служби и сл. Посредовањем се, међутим, не може сматрати принуђивање службеног лица силом или претњом да врши или не врши службену радњу.⁵¹

Као извршилац дела јавља се лице које поседује службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај. Такође, извршилац дела, може бити и страни службено лице.

За постојање дела, лице које посредује потребно је да притом користи службени или друштвени положај или утицај, који му омогућује да се утиче на друго службено лице како би оно извршило или не би извршило неку службену радњу. Није од значаја да ли је утицај стваран или је друго лице само претпоставило постојање тог утицаја. Коришћење службеног положаја односи се на случајеве када лице користи своју функцију, овлашћења и повластице које произилазе из његовог

⁵¹ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика (Друго измењено издање), Београд, 2011, стр. 1066.

радног места у оквиру државних, друштвених или политичких институција. Друштвени положај није везан за службени положај. Он подразумева коришћење угледа које неко лице има у друштву. То значи да он произилази из значаја функције коју лице врши у оквиру свог радног места или из тога што је оно на неки начин задужило друштво својим претходним залагањем за њега. Уколико се посредовање врши у својству пријатеља, родбинских односа, познанства и слично, неће постојати ово кривично дело јер је потребно да се посредовање врши коришћењем ауторитета службе или друштвеног положаја или утицаја.

Када се посредује са позиције службеног лица, по правилу, се то ради са вишег хијерархијског нивоа на нижи. Међутим, постоје примери у судској пракси да ово кривично дело постоји и када службено лице противзаконито посредује и код свог претпостављеног, јер се у закону не прецизира однос између оног који посредује и службеног лица код кога се посредује.⁵²

Предвиђена кривична санкција за ово кривично дело је казна затвора, и то у различитим оквирима у зависности који облик дела је учињен. Награда и имовинска корист, као предмети овог кривичног дела обавезно се одузимају.

4.3.2. Облици испољавања кривичног дела

Иако је главна карактеристика свих облика овог кривичног дела противзаконито посредовање, постоји неколико облика испољавања трговине утицајем која се међусобно у неким основним елементима разликују. Главне разлике огледају се у томе: а) да ли се због посредовања прима или даје нека корист и б) да ли се посредује због извршења законите или незаконите службене радње.

Први и основни облик кривичног дела прописан је ставом 1 члана 366 КЗ. Он постоји када неко лице захтева или прими награду или какву другу корист за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња. Иако у закону то није прецизно

⁵² Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика (Друго измењено издање), *ibid.*, стр. 1066.

дефинисано, из концепта дефинисања осталих службених кривичних дела, и осталих облика овог кривичног дела, закључак је да се ово посредовање односи на вршење службене радње која би морала да се изврши или уздржавање од вршења службене радње која не би смела да се изврши.

Неће постојати ово кривично дело уколико се за посредовање у вршењу наведених службених радњи не захтева или не прими награда или каква друга корист, јер је то у овом случају једина законом забрањена радња. Није од значаја за постојање дела да ли је након примања награде извршено посредовање или да ли је посредовање било неуспешно. У овом случају, као и код кривичног дела примања мита, покушај није могућ, а дело је свршено самим предузимањем радње захтевања или примања поклона или друге користи ако је то извршено како би се коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредовало да се изврши или не изврши нека службена радња. Прописана казна за овај облик кривичног дела трговина утицајем је казна затвора у трајању од шест месецо до пет година.

Други облик трговине утицајем (став 3) односи се на посредовање да би се извршила незаконита службена радња. Чини га лице које користећи свој службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај посредује да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити. Посредовање како би се извршила незаконита службена радња свакако представља већу друштвену опасност од посредовања како би се извршила законита службена радња, па је у овом случају забрањено само посредовање, без обзира да ли је за то примљена нека корист или не. Такође је потребно да лице које посредује притом користи свој службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај. Ово дело је свршено самим посредовањем коришћењем службеног или друштвеног положаја или утицаја без обзира да ли је дошло до извршења недозвољене радње, односно пропуштања радње које се морала извршити. За постојање кривичне одговорности потребан је

умишљај.⁵³ За овај облик дела прописана је казна затвора у трајању од једне до осам година.

У ставу 5. предвиђен је квалификовани облик кривичног дела који се састоји у извршењу противзаконитог посредовања из става 3 ако је извршилац том приликом примио награду или какву другу корист. При томе није од значаја да ли је корист примљена пре или после посредовања, али је неопходно да је посредовање учињено ради извршења незаконите службене радње. Ако је примљена награда или корист, а није се посредовало на незаконито вршење службене радње, постојаће покушај овог кривичног дела за који се кажњава.⁵⁴ Прописано је да ће се учинилац у овом случају казнити затвором од две до десет година.

Новина и прописивању кривичног дела трговина утицајем у односу на старо кривично дело противзаконито посредовање, састоји се у томе што је овога пута кривичним делом обухваћено и лице које се у противзаконитом посредовању послужи радњама давања мита. Овај облик кривичног дела врши лице које непосредно или преко трећег лица даје награду или какву другу корист како би коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја посредовало да се изврши или не изврши нека службена радња. Дакле, давање мита се врши приликом предузимања радње посредовања. Посебно је кажњив овај вид посредовања уколико се ради о посредовању у извршењу законите службене радње (став 2), а посебно и строжије уколико се ради о посредовању у извршењу незаконите службене радње (став 4). У првом случају прописана је казна затвора до три године, а у другом казна затвора од шест месеци до пет година. Остала обележја овог облика кривичног дела трговина утицајем идентична су са обележјима кривичног дела давање мита, с тим што се у овом случају посебно не прописује могућност ослобађања од казне уколико учинилац пријави дело пре него што је сазнао да је оно откривено.

⁵³ Љ. Јовановић, В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, *op. cit.*, стр. 576.

⁵⁴ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика (Друго измењено издање), *op. cit.*, стр. 1067.

5. КОРУПЦИЈА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

У објашњавању корелације између корупције и организованог криминалитета, потребно је, прво, објаснити дефиницију појма организованог криминала и његове значајне карактеристике. У нашем позитивном законодавству појам организованог криминала дат је у чл. 2 ст. 1 т. 33 Законика о кривичном поступку⁵⁵ и чл. 3 ст. 1 Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела⁵⁶. Организовани криминал у смислу ових закона представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Наведени закони, као и Кривични законик, готово идентично дефинишу појам организоване криминалне групе, па она подразумева групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

Дакле, да би се група сматрала организованом криминалном групом, потребно је да је кумулативно испуњено неколико услова. Први се односи на број чланова групе, па је потребно да она броји три или више члана. Други се односи на период постојања групе, где се захтева да она постоји неко одређено време. Због овако непрецизног појма, у сваком конкретном случају се процењује колико дуго је потребно да постоји група да би овај услов био испуњен. Трећи услов односи се на однос чланова групе, па је потребно да група делује споразумно са заједничким циљем. Циљ деловања можемо посматрати као четврти услов, а то је вршење једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, као и стицање, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

⁵⁵ Службени гласник РС, бр. 72/2011 и 101/2011.

⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 - др. закон, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 - др. закон, 101/2011 - др. закон и 32/2013.

О озбиљности проблема организованог криминала говори и чињеница да су у кривичном законодавству прописана два самостална кривична дела која се односе на инкриминисање припремних радњи у оквиру организованог криминала због високог степена друштвене опасности који се испољавају. То су кривична дела: а) договор за извршење кривичног дела (чл. 345 КЗ) и б) удруживање ради вршења кривичних дела (чл. 346 КЗ). Код првог дела кажњив је сваки договор два лица да се изврши одређено кривично дело за које се може изрећи пет година затвора или тежа казна, док је код другог дела кажњиво организовање или постајање чланом групе која има за циљ вршење кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна.

Тако је Посебно одељење Вишег суда у Београду утврдило постојање кривичног дела удруживања ради вршења кривичних дела из члана 346 став 1 КЗ и кривичног дела примања мита из члана 367 став 1 КЗ у продуженом трајању - у вези са чланом 61 КЗ, код окривљеног АА, који је као царински службеник Управе царина Републике Србије, обављајући фактички послове координатора за сузбијање кријумчарења за територију Царинарнице Краљево – Царинских испостава Краљево, Ниш, Пирот и Димитровград, организовао криминалну групу чији су припадници постали окривљени ВВ, ГГ и ДД, царински службеници Управе царина Републике Србије, са циљем да у дужем временском периоду врше кривична дела примања мита из члана 361 став 1 КЗ ради стицања добити како би организовали увоз разне текстилне и друге робе из Турске и Бугарске без њихове претходне контроле, у којој је сваки члан имао унапред одређен задатак и улогу, те чија се делатност заснивала на примени интерне контроле и дисциплине чланова.⁵⁷

Од свих тренутно важећих закона који регулишу ову материју, посебно се издваја Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, који је 2009. године добио овај назив, допуњујући се за појмове "корупције и других посебно тешких кривичних дела". Стављањем појма корупције у сам назив овог закона, посебно добија на значају проблем корупције и борба против ње, имајући у

⁵⁷ Виши суд у Београду, Посебно одељење, пресуда број К.По1. 88/2010.

виду да овај закон дефинише посебне начине поступања у борби против кривичних дела са највишим степеном друштвене опасности. Овај закон се примењује ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела организованог криминала, кривична дела против службене дужности (чл. 359, 366, 367 и 368 КЗ), када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављења од стране Народне скупштине, Владе, Високог савета судства или Државног већа тужилаца, и друга, поред ових, тешка кривична дела набројана у чл. 2 овог закона.

У проучавању организованог криминала потребно је издвајити његове карактеристике, и то оне које се у већини случаја јављају. Специфичност метода деловања организованог криминала огледа се у коришћењу насиља и застрашивања, али и корупције. Бављење корупцијским активностима не подразумева деловање само једног лица. Потребно је због свих карактеристика корупције укључити већи број чланова, што води ка организовању криминалне групе. Таква група мора регрутовати што више чланова који ће бранити њихове интересе без обзира на то што се они остварују на противзаконит начин.

Све криминалне групе одликује, најпре, одређени ниво организације и структуре. Организациони модел криминалних група подразумева неколико нивоа у организационој структури, кроз које доминира ауторитет чланова на вишим нивоима. Једна од најчешћих карактеристика организованог криминала представља и сам циљ удруживања, а то је остваривање имовинске копристи. Дакле, деловање криминалних организација није мотивисано националистичким, идеолошким или другим тежњама. Затим, чланови криминалних група врше одабир нових чланова на основу унапред одређених критеријума који се могу односити на порекло, припадност одређеној групи и слично, тако да нови чланови могу да очувају континуитет групе у свом деловању. Такође, група се временом специјализује у вршењу одређених криминалних активности. Кривична дела врше се плански, професионално и темељно. Тако остварена нелегална добит провлачи се кроз легалне финансијске токове.

У структури савременог криминалитета, по свом значају, обиму и проузрокованим последицама, те испољеној тежини и опасности њихових учинилаца, издвајају се корупција и организовани криминалитет у разним облицима и видовима испољавања. Ова врста криминалитета представља посебну кумулацију криминалне енергије већег броја лица у различитим облицима злочиначког удруживања са већим или мањим степеном сталности, делујући истовремено у више држава, са циљем прибављања противправне имовинске користи, али и ради остварења економске, политичке и друге моћи. Наравно, у вези са организованим криминалитетом, тесно су повезани и различити облици корупције и прања новца.⁵⁸

Наиме, корупција и прање новца представљају важан елемент организованог криминалитета. Штавише, могло би се рећи да су они често камен темељац активности криминалних организација. Њихов општи утицај на вршење послова јавних служби могу олакшати све врсте активности обмане укључујући, пре свега разне облике трговина на међународном нивоу.⁵⁹ Корупција у тим случајевима служи као веза између државних и друштвених органа и криминалних структура.

Криминалне активности су у многоме лакше када криминалне организације имају отворен приступ финансијским институцијама и државним органима који примењују законске прописе за борбу са организованим криминалом. Ту се, пре свега, мисли на банкарски сектор, полицију, тужилаштво, судство. Тиме се угрожава читав финансијски и правни поредак, као и владавина права у држави. Коришћењем веза са државним и финансијским институцијама остварених корупцијом, олакшава се и улагање опраног новца у реализацији различитих пословних подухвата и омогућава предност у односу на легалне пословне субјекте у извођењу јавних радова, приватизацији предузећа, извозним и увозним пословима и слично.

Када је корупцијом обухваћен здравствени сектор, директно је угрожено и јавно здравље, што можда представља и већи проблем од претходно поменутог, јер у односу на заштиту права друштво често на виши степен друштвених вредности ставља здравље становништва.

⁵⁸ Д. Јовашевић, Организовани криминалитет, кривичноправни аспекти, Ниш, 2012, стр. 5.

⁵⁹ Н. Теофиловић, М. Јелачић, Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, *op. cit.*, стр. 34.

Корупција је присутна у јавном сектору и ради доношења политичких одлука које погодују организованим криминалним групама, односно ради стварања рупа у закону како би своје криминалне активности заштитили од казних норми. Чланови организованих криминалних група могу искористити предизборни период у финансирању кампање политичких партија, тражећи за противуслугу заштиту од закона уколико баш та политичка партија дође на власт. Корупцијом остварене везе с политичким структурама, криминалне организације користе за слабљење државних капацитета за супротстављање организованом криминалу. Наиме, организовани криминал, првенствено, тежи да политичким утицајем и корупцијом онемогући доношење закона који омогућавају његово ефикасно сузбијање, а уколико они постоје - да се не примењују доследно, већ спорадично и неефикасно.⁶⁰

Користећи новац стечен бављењем организованим криминалом, врши се подмићивање медијских кућа и врши цензура информисања, а у јавност се могу пласирати и лажне информације, па су најчешће лица са врха криминалних група приказују у најбољем светлу. Такође се ствара лажни утисак да у корупцијом нарушеним друштвеним секторима све функционише регуларно, па чак и са напретком.

Једна од заједничких карактеристика корупције и организованог криминала јесте прикривеност. Због тога постоји велика "тамна бројка", која се односи на велики број неоткривених и непријављених кривичних дела и учиниоца из ове области. Томе у прилог иде и чињеница да су извршиоци ових кривичних дела често људи из највиших друштвених слојева, тачније, припадници владајућих и пословних кругова, који користе своје везе и утицај у друштву и своје функције у битним и одговорним државним и друштвеним организацијама. Овај вид криминала познат је и као криминал "белог оковратника", а извршиоци се у остварењу криминалних делатности користе разним забрањеним радњама као што су фалсификовање документације, лажно приказивање финансијског стања, прање новца и друге недопуштене делатности којима се остварује огромна материјална корист.

⁶⁰ Г. Бошковић, Организовани криминалитет, Београд, 2011, стр. 19.

Корупцијом вође организованих криминалних група стичу углед, моћ и увећавају свој профит тежећи крајњем циљу, односно преузимању и контроли целокупног финансијског и привредног система. У таквој ситуацији држава нема "проблема" са криминалом јер криминалне организације држе и контролишу државу.⁶¹

⁶¹ Н. Теофиловић, М. Јелачић, Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, *op. cit.*, стр. 37.

6. СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

Једна од заједничких карактеристика корупције и организованог криминала је брзо мењање појавних облика због познате прилагодљивости криминалних средина новим условима. Сходно томе, морају се прилагођавати и методе борбе против савремених појавних облика корупције. У превазилажењу овог проблема транснационалног карактера, поред домаћих, све више су присутни и међународни механизми заштите. Држава добија потребу за ширењем сарадње са другим државама, што резултира формирањем међународних организација које би се бавиле супротстављању корупције. Државе остварују међусобне контакте у виду размене информација, увезивањем функционисања сродних државних органа и слично. На територији Европе сарадња држава се освија у оквиру Савета Европе, Европске Уније, потписивањем Шенгенског споразума о отварању граница и др. Најпознатије међународне организације које се баве сузбијањем транснационалног организованог криминала, којима је обухваћена и корупција су Интерпол⁶², Еуропол⁶³ и комитет Савета Европе Греко⁶⁴.

У подстицању сузбијања корупције, главни актери су институције цивилног друштва које требају да препознају потребе за тим активностима, затим институције власти и управе које формулишу мере и креирају различите службе које се баве овим проблемом и које сnose одговорност у свом раду. У борби против корупције и

⁶² Међународна криминалистичка полицијска организација, познатија као Интерпол, је организација која се бави међународном полицијском сарадњом. Рад Интерпола усмерен је на јавну сигурност, тероризам, организовани криминал, ратне злочине, производњу и продају дрога, кријумчарење оружја, трговину белим робљем, прање новца, дечију порнографију, привредни криминал, рачунарски криминал, злочине против интелектуалне својине и корупцију. (www.sr.wikipedia.org)

⁶³ Европска полицијска служба или Еуропол је криминалистичка обавештајна агенција Европске уније чији је циљ да повећа ефикасност и сарадњу између полицијских органа земаља чланица пре свега кроз прикупљање и размену обавештајних података у превенцији и борби са међународним организованим криминалом. (www.sr.wikipedia.org)

⁶⁴ ГРЕКО (Groups of States against Corruption) је комитет Савета Европе основан с циљем унапређења капацитета чланица за супротстављање корупцији, који је конципиран кроз флексибилан и ефикасан систем евалуације имплементације мера за супротстављање корупцији. Евалуацију спровode експертске групе и на основу резултата евалуације предлажу конкретне законске, организационе, едукативне и друге мере. (Г. Бошковић, Организовани криминалитет, op. cit., стр. 199.)

спречавању ширења ове негативне појаве у размерама организованог криминала, константно се предузимају превентивне мере. Оне се предузимају у циљу, пре свега, спречавања настајања корупције и откалањања услова погодних за њен настанак.

6.1. Превентивне мере

Предузимање превентивних мера у борби против корупције подразумева доношење плана у коме би се дефинисале конкретне смернице и активности ка остварењу коначног циља. Оне треба да буду добро организоване и да их изводе лица на високом нивоу стручности у тој области. Проблем је што овакве активности нису посебно дефинисане законом за разлику од репресивних мера, и самим тим не обавезују субјекте који учествују у сузбијању корупције да предузимају такве мере.

Један од истакнутијих органа у превенцији корупције и било ког облика криминала јесте полиција. Током своје оперативне делатности полиција долази до разноврсних корисних информација које могу указати на могућност настанка корупције. На основу тих информација, благовременом делатношћу и указивањем на уочене криминогене факторе субјектима који их чине, као и независним државним институцијама које се баве овим проблемом, доприноси се томе да се они елиминишу у тиме спречи да дође до настанка корупције. Такође, један од важних начина превенције јесте постојање утврђених механизма контроле и надзора у вршењу јавних функција, унутар саме организације, али и од стране независних тела.

Основни правни документ који садржи оквире за поступање у циљу превенције корупције јесте Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године. У њој се дефинишу циљеви које је неопходно остварити и даје се кратко образложење сврхе тих циљева. Стратегија даје примат стварању отпорности нових законских прописа у односу на корупцију. Потребно је да се уједначи правни оквир који регулише радно-правни статус запослених у државној управи и да се усвоје одредбе које ће на јединствен начин регулисати и питање плата и права из социјалног осигурања. Посебну пажњу, требало би посветити критеријумима за избор, именовање или постављење на радна

места руководиоца, спречавање сукоба интереса и начина вредновања њиховог рада. Транспарентност рада органа власти требало би да се омогући свим грађанима подједнако. Едукацијом о борби против корупције подиже се свест свих грађана да је корупција друштвено неприхватљиво понашање које треба искоренити. Тако се ствара стимулишући оквир за усмеравање активнијег учешћа организација цивилног друштва на постизање стратешких циљева, али и постизање одређених стандарда у њиховом организовању и деловању. Такође је потребно створити услове за активније учешће приватног сектора у борби против корупције. Сива економија, недостатак транспарентности опорезивања и неадекватна инспекцијска контрола пословања, представљају полазне тачке за свеобухватну борбу против корупције у приватном сектору.

Поред Националне стратегије, Закона о агенцији за борбу против корупције и основних закона из области кривичног права, од значаја за превенцију корупције су и Закон о финансирању политичких активности⁶⁵ и Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја⁶⁶.

Закон о финансирању политичких активности је наследник Закона о финансирању политичких странака⁶⁷, који је престао да важи. У њему су дефинисани извори и начин финансирања политичких странака приликом редовног рада и током изборне кампање, затим максимална вредност давања, вођење евиденција и извештавање, овлашћења Агенције за борбу против корупције, поступање у случају повреде закона. Овим законом се прописује да је забрањено финансирање политичког субјекта од: страних држава; страних физичких и правних лица, осим међународних политичких удружења; анонимних дародаваца; јавних установа, јавних предузећа, привредних друштава и предузетника који обављају услуге од општег интереса; установа и предузећа са учешћем државног капитала; других организација које врше јавна овлашћења; синдиката; удружења и других недобитних организација; црква и верских заједница; приређивача игара на срећу; увозника,

⁶⁵ Службени гласник РС, бр. 43/2011 и 123/2014.

⁶⁶ Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010.

⁶⁷ Службени гласник РС, бр. 72/2003, 75/2003 - испр., 60/2009 - одлука УС, 97/2008 и 43/2011 - др. закон.

извозника и произвођача акцизних производа; правних лица и предузетника који имају доспеле, а неизмирене обавезе по основу јавних прихода, осим уколико овим законом није другачије одређено. Забрањено је вршење било ког облика притиска на правна и физичка лица приликом прикупљања средстава за политичког субјекта, давање обећања или стављање у изглед било какве привилегије или личне користи даваоцу прилога политичком субјекту, давање прилога политичком субјекту преко трећег лица и прикривање идентитета даваоца прилога или износа прилога.

Имајући у обзир поменути спрегу корупције и организованог криминала са политичким активностима, па чак и у време непосредно пред изборе, интересантан је податак да ниједна од санкција предвиђена Законом о финансирању политичких странака, није била изречена иако је било очигледно да је он био кршен. Главни разлог за то је била чињеница да су контролу поштовања овог закона вршиле институције које су формиране по политичком принципу, па самим тим нису биле независне од оних које је требало да контролишу.⁶⁸ Таква ситуација се променила почетком рада Агенције за борбу против корупције, као независног државног органа, и преузимањем контролне надлежности. Наиме, Агенција је у периоду од 2011. до 2013. године поднела укупно 558 захтева за покретање прекршајног поступка у вези свих прекршаја из своје надлежности. И даље остаје проблем у санкционисању "недодирљивих" јер је од тог броја решено само 44 предмета, од чега су у 18 случајева изречене новчане казне, а у 5 случаја опомене, док су у осталим случајевима пријављени остали без казне.⁶⁹

Одлика корупције и организованог криминала је да се тешко открива због свог организованог и прикривеног деловања њихових актера. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја омогућава грађанима увид у поступање државних органа где је појава корупције најопаснија за друштво. Овај закон уређује права на приступ информацијама од јавног значаја којима располажу органи јавне власти, ради остварења и заштите интереса јавности да зна, и остварења слободног

⁶⁸ Ј. Ћирић, М. Рељановић, Н. Ненадић, М. Јовановић, Д. Добрашиновић, Д. Пејовић, Корупција, проблеми и превазилажење проблема, *op. cit.*, стр. 217.

⁶⁹ Транспарентност Србија, Санкционисање кршења антикорупцијских прописа у Србији, Београд, 2014, стр. 2 и 3.

демократског поретка и отвореног друштва. Ради остваривања ових права, овим законом установљава се и институција Повереника за информације од јавног значаја.

Повереник је самосталан државни орган, независан у вршењу своје надлежности, који има главну улогу у праћењу поштовања обавеза органа власти утврђених овим законом и извештавању јавности и Народне скупштине о томе. Дакле, све информације везане за појаву корупције морају бити од значаја за остварење слободног демократског поретка и отвореног друштва, а право на ове информације по начелу једнакости припада свим грађанима. Као што је у Националној стратегији напоменуто, транспарентност у раду државних органа је неопходана за отклањање услова који погодују стварању корупције, у чему је и велики значај постојања оваквог закона. На њега се најчешће позивају медији у свом истраживачком новинарству, како би на крају резултате свог истраживања пласирали јавности.

6.2. Репресивне мере

Уколико превентивно деловање на појаву корупције не успе, приступа се репресивном деловању. Под тим подразумевамо све оне активности усмерене на откривање и доказивање кривичних дела корупције, а касније и санкционисање њихових учинилаца. У тим поступцима, поред полиције, велику улогу имају јавно тужилаштво, као орган кривичног гоњења, затим судство и установе за извршење кривичних санкција. Тако су посебним Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, формиран посебни органи за сузбијање ове врсте криминала.

То су, најпре, посебни орган унутрашњих послова - Служба за сузбијање организованог криминала и Тужилаштво за организовани криминал, којим руководи Тужилац за организовани криминал. Ова два органа су у повлашћеном положају у односу на редовне службе и тужилаштва и имају проширена овлашћења. Чланом 11 овог закона прописано је да су сви државни органи и организације дужни да на

захтев Службе или Тужиоца: 1) без одлагања омогуће употребу сваког техничког средства којим располажу; 2) обезбеде благовремено одазивање сваког свог припадника, односно запосленог, укључујући и старешине органа или организације, ради давања обавештења и саслушања, одосно испитивања у својству осумњиченог или сведока и 3) без одлагања предају Служби или Тужиоцу свако писмено или други доказ који поседују или на други начин саопште информације које могу да помогну у расветљавању кривичних дела корупције, организованог криминала и других тешких дела приписаних поменутиим законом.

Затим, за суђење у поступцима за кривична дела организованог криминала и корупције формирана су посебна одељења у Вишем и Апелационом суду, а прописани су и посебни услови за постављање судија. У Окружном затвору у Београду образована је посебна притворска јединица за издржавање притвора одређеног у кривичном поступку за ова кривична дела.

У Казнено-поправном заводу у Пожаревцу - Забели изграђено је посебно одељење за смештај осуђених лица за кривична дела са елементима организованог криминала и ратног злочина. Ово је завод затвореног тима са посебним обезбеђењем, где поред стандардних мера обезбеђења за затворене заводе, постојање наоружане службе за обезбеђење и других препрека, постоје посебне препреке за спречавање бекства и посебна пажња се посвећује поступању са осуђеницима.⁷⁰ Поступак извршења казне затвора за кривична дела организованог криминала ближе је уређен Законом о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала⁷¹.

Од изузетног значаја за борбу против корупције је да се чланови претходно поменутих специјално формираних органа правилно изабери и да се направи такав систем контроле који би онемогућио да баш они постану корумпирани. Томе у многоме помаже што је чланом 16. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела прописана обавеза да су лица која врше функцију, односно обављају послове и задатке у државним органима и посебним организационим јединицама из

⁷⁰ С. Константиновић Вилић, М. Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Ниш, 2011, стр. 55 и 56.

⁷¹ Службени гласник РС, бр. 72/2009 и 101/2010.

овог закона, дужна да пре ступања на функцију, односно рад, доставе Агенцији за борбу против корупције, у писаној форми, потпуне и тачне податке о својој имовини и имовини свог брачног друга, крвних сродника у правој линији, а у побочној до трећег степена крвног сродства и у тазбинском сродству до другог степена. Такође, потребно је да та лица прођу ригорозну безбедносну проверу, коју врши министарство надлежно за унутрашње послове, Безбедносно-информативна агенција и Војно-безбедносна агенција.

Поред наведених специјалних органа извршне и судске власти, и органа државне и војне безбедности, у сузбијању корупције учествују и девизни и тржишни инспекторати, царински органи, пореска управа, пореска полиција, банке и други.

Специфичности у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала означили су потребу државе да пропише посебне организационе и процесне мере за њихово спречавање, откривање и сузбијање. Посебне доказне радње могу се одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело организираног криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела.⁷²

У посебне доказне радње спадају: тајни надзор комуникације (чл. 166 до 170 ЗКП), тајно праћење и снимање (чл. 171 до 173 ЗКП), симуловани послови (чл. 174 до 177 ЗКП), рачунарско претраживање података (чл. 178 до 180 ЗКП), контролисана

⁷² Чл. 162 ст. 1 ЗКП: Посебне доказне радње могу се одредити за следећа кривична дела:

1) за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности; 2) тешко убиство (члан 114 КЗ), отмица (члан 134 КЗ), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185 ст. 2 и 3 КЗ), изнуда (члан 214 став 4 КЗ), фалсификовање новца (члан 223 ст. 1 до 3 КЗ), прање новца (члан 231 ст. 1 до 4 КЗ), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246 ст. 1 до 3 КЗ), угрожавање независности (члан 305 КЗ), угрожавање територијалне целине (члан 307 КЗ), напад на уставно уређење (члан 308 КЗ), позивање на насилну промену уставног уређења (члан 309 КЗ), диверзија (члан 313 КЗ), саботажа (члан 314 КЗ), шпијунажа (члан 315 КЗ), одавање државне тајне (члан 316 КЗ), изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317 КЗ), повреда територијалног суверенитета (члан 318 КЗ), удруживање ради противуставне делатности (члан 319. КЗ), припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 320 КЗ), тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 321 КЗ), недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (члан 348 став 3 КЗ), недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350 ст. 2 и 3 КЗ), злоупотреба службеног положаја (члан 359 КЗ), трговина утицајем (члан 366 КЗ), примање мита (члан 367 КЗ), давање мита (члан 368 КЗ), трговина људима (члан 388 КЗ), узимање талаца (члан 392 КЗ) и кривично дело из члана 98 ст. 3 до 5 Закона о тајности података; 3) спречавање и ометања доказивања (члан 336 став 1 КЗ) ако је учињено у вези са кривичним делом из тач. 1 и 2 овог става.

испорука (чл. 181 и 182 ЗКП) и прикривени иследник (чл. 183 до 187 ЗКП). Поред чињенице да се примењују на таксативно набројана кривична дела, заједничка карактеристика посебних доказних радњи огледа се у материјалном услови за њихово предузимање. Наиме, све радње се предузимају ако постоје основи сумње да је учињено неко од набројаних кривичних дела, ако се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.

Изузетак је прикривени иследник који се може ангажовати само за кривична дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Такође, ове радње се могу предузети и ако постоје основи сумње да се припрема неко од набројаних кривичних дела, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност. Изузетак представља контролисана испорука, која се састоји у давању дозволе да незаконите или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових надлежних одгана у циљу прикупљања доказа и идентификовања лица умешаних у изворе кривичног дела.

Докази прикупљени овим мерама могу се користити и у поступку за трећа лица иако се мера на њих није односила. Тако је Посебно одељење Апелационог суда у Београду оценило неоснованом жалбу браниоца на првостепену пресуду Посебног одељења Вишег суда у Београду, којом су одређена службена лица оглашена кривим за кривично дело примања мита, између осталог, на основу прибављених доказа применом мера надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникације (сада мере тајног надзора комуникације).

"Апелациони суд је нашао да су наведени транскрипти у свему подобни да као доказ служе у конкретном кривичном поступку, и то не само у односу на лица за која је донета наредба, већ се могу примењивати и у време и за период кад према саговорнику лица према коме је одређена наредба, није постојала формална наредба, али је то лице учествовало у разговору што важи и за трећа лица која су у тим разговорима, односно комуникацији помињана, јер транскрипти ту практично служе

као посредан доказ. Ово стога што сходном применом одредби члана 504а став 5 у вези става 1 ЗКП произилази да су кривична дела у овом поступку (примање мита и давање мита) кривична дела за која се у поступку могу применити посебне одредбе за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела.

Према томе, и одредба члана 504з став 5 ЗКП којом је прописано да ако је применом мере прикупљен материјал који се односи на кривично дело које није обухваћено наредбом истражног судије, такав материјал се може користити у кривичном поступку само ако се односи на кривично дело које спада у кривична дела из члана 504а ЗКП, дакле и на кривична дела давања и примања мита. Аналогно, то значи да подаци прикупљени мером надзора и снимања, могу служити као материјални доказ и у односу на саговорнике, односно трећа лица, будући да се сав материјал тиче кривичних дела из корпуса кривичних дела по члану 232, односно 504а ЗКП.⁷³

Радње, по правилу, извршава полиција, Безбедносно-информативна агенција или Војнобезбедносна агенција, а изузетно у случају рачунарског претраживања података, и царинске, пореске или друге службе или други државни орган, односно правно лице које на основу закона врши јавна овлашћења. Материјал који се добије предузимањем посебних радњи доказивања може бити коришћен као доказ у кривичном поступку под условом да је радња извршена према правилима предвиђеним Закоником о кривичном поступку и у складу са наредбом судије за претходни поступак.

На крају кривичног поступка, суд има најважнију улогу која се састоји у изрицању кривичних санкција за кривична дела корупције и организованог криминала, чија је сврха: 1) спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела; 2) утицање на друге да не чине кривична

⁷³ Апелациони суд у Београду, Посебно одељење, пресуда број Кж1 - 2130/2010 (чланови у пресуди односе се на чланове из тада важећег Законика о кривичном поступку - Службени лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Службени гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон, 72/2009 и 76/2010).

дела и 3) изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона.⁷⁴

⁷⁴ Чл. 42 ст. 1 Кривичног законика РС, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009.

7. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ И МЕРЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ

Због високог степена друштвене опасности коју сама по себи имају кривична дела корупције, и због могућности добијања карактеристика организованог криминала, у систему кривичних санкција предвиђено је више мера и средстава које друштву стоје на располагању у супротстављању овим облицима криминалитета.⁷⁵ За кривична дела корупције, трговина утицајем (чл. 366 КЗ), примање мита (чл. 367 КЗ) и давање мита (чл. 368 КЗ), као основна кривична санкција прописана је казна затвора у одређеном распону, зависно од облика испољавања поменутих кривичних дела. Казна затвора је временског карактера⁷⁶ и састоји се у одузимању слободе кретања учиниоцу кривичног дела за оређено време прецизирано у судској пресуди, и његовом смештају у заводску установу.

Обзиром да је могуће у тим распонима за неке облике кривичних дела изрећи казну затвора до једне године, могућа је и примена "кућног притвора". Чланом 45 ст. 5 КЗ, прописано је да осуђеном којем је изречена казна затвора до једне године, суд може одредити да се ова казна изврши на тај начин што осуђени не сме напуштати просторије у којима станује.

Најдужа казна затвора, у трајању од петнаест година, предвиђена је код квалификованог облика кривичног дела примања мита у случају да је то учињено у вези са откривањем кривичног дела, покретањем или вођењем кривичног поступка, изрицањем или извршењем кривичне санкције. Са друге стране, предвиђена је и могућност ослобађања од прописане казне за дело давања мита ако је учинилац пријавио дело надлежним државним органима пре него што је оно откривено.

У случајевима када кривична дела корупције поприме облике организованог криминала и буду учињена у стицају са неким другим кривичним делима, могуће је изрећи и казну затвора у најдужем трајању, од тридесет до четрдесет година. У чл. 45

⁷⁵ Д. Јовашевић, Организовани криминалитет, кривичноправни аспекти, *op. cit.*, стр. 61.

⁷⁶ С. Константиновић Вилић, М. Костић, Пенологија, Ниш, 2011, стр. 135 и 136.

ст. 4 КЗ, стоји да се за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела може прописати и казна затвора од тридесет до четрдесет година, с тим што се за најтеже облике кривичних дела оваква казна не може прописати самостално, већ уз казну затвора у трајању од 20 година. Ставом 5 истог члана, прецизирано је да се ова казна из претходног става не може изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није навршило двадесет једну годину живота.

Иако је у Кривичном законнику, одређујући поменута кривична дела корупције, казна затвора представљена као једина кривична санкција, ипак је могуће да се против извршилаца ових дела као споредна казна изрекне и новчана казна, казна имовинског карактера. Чланом 48 ст. 2 КЗ предвиђено је да се за кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна казна може изрећи и кад није прописана законом. Дакле, уколико суд утврди мотив користољубља приликом извршења кривичних дела корупције, изрећи ће и новчану казну поред изречене казне затвора.

Тако је Посебно одељење Апелационог суда у Београду донело пресуду којом окривљеног за кривично дело примање мита из члана 367 став 3 у вези става 1 КЗ за које дело је првостепеном пресудом оглашен кривим, осуђује на казну затвора у трајању од 3 (три) године у коју казну му се урачунава и време проведено у притвору, и новчану казну у износу од 300.000,00 динара, као споредну казну, због тога што је окривљени као службено лице, заменик Општинског јавног тужиоца у Пожеги захтевао и примио поклон и обећање поклона да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морао извршити.⁷⁷

Поред кривичних санкција, утврђено је опште правило да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, што је у глави седмој Кривичног законика, која обухвата чланове од 91 до 93, ближе одређено прописујући меру одузимања имовинске користи.

⁷⁷ Апелационог суда у Београду, Посебно одељење, пресуда број Кж1 По1 2/2013.

7.1. Мере безбедности

У погледу кривичних санкција којима би могли да се обухвате извршиоци кривичних дела корупције, из постојећих мера безбедности треба издвојити меру безбедности забране вршења позива, делатности и дужности из чл. 85 КЗ и меру безбедности одузимање предмета из чл. 87 КЗ. Изрицање мера безбедности је факултативне природе и суд у сваком конкретном случају цени целисходност њиховог изрицања и када су за то испуњени сви услови.

7.1.1. Забрана вршења позива, делатности и дужности

Ова мера безбедности састоји се у забрани вршења одређеног позива, одређене делатности или свих или неких дужности везаних за располагање, коришћење, управљање или руковање туђом имовином или за чување те имовине, учиниоцу кривичног дела, ако се оправдано сматра да би било опасно даље вршење таквог позива, делатности или дужности од стране тог лица.

Управо се службена радња у оквиру службеног овлашћења приликом извршења кривичних дела корупције врши у склопу позива, делатности и дужности тих лица. Позив се односи на професионалну делатност којом се другима пружа стручна услуга, и за чије је вршење потребна одговарајућа стручна квалификација. Овде се ради о позиву лекара, адвоката, професора, ветеринара и слично, и они по правилу имају већи друштвени значај. Под делатношћу се подразумева вршење стручних услуга, и оне се углавном обављају у виду неког заната. Када говоримо о дужностима, у дефиницији ове мере безбедности, прецизирано је да се ради о дужностима везаним за располагање, коришћење, управљање или руковање туђом имовином или за чување те имовине. Ради се о имовини која је лицу дата на управљање, руковање или чување у оквиру обављања своје дужности, а та имовина

није његово лично власништво, већ може бити у власништву предузећа, државних установа, приватних установа и друго.⁷⁸

За изрицање ове мере безбедности потребно је утврдити постојање опасности од даљег вршење позива, делатности или дужности од стране тог лица којем се изриче мера. У овом случају тражена опасност није прецизирана. Анализирајући остале мере безбедности, долази се до закључка да се под опасношћу од даљег вршења делатности сматра опасност од могућности да лице вршећи ту делатност изврши ново кривично дело. Суд формира схватање о постојању такве опасности на основу свеобухватне оцене личности, ценећи околности везане за природу извршења кривичног дела и однос са садржином делатности, злоупотребу вршења делатности, стручну неспособљеност учиниоца и друго.⁷⁹

Ова мера се не може изрећи самостално, већ само уз казну, условну осуду, судску опомену, ослобађање од казне и уз мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и обавезног психијатријског лечења на слободи. Изриче се у трајању од једне до десет година, а рок се рачуна од дана правноснажности одлуке. Не урачунава се у време трајања ове мере време проведено у затвору, односно у здравственој установи у којој је извршена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и обавезног психијатријског лечења на слободи.

Тако је Посебно одељење Вишег суда у Београду у конкретном случају оглашења кривим Општинском јавном тужиоцу у Пожеги за кривично дело примања мита из чл. 367 став 3 у вези става 2 КЗ, за које дело је осуђен на казну затвора као главну казну, и на новчану казну као споредну казну, изречена и мера безбедности забране вршења позива, делатности и дужности из члана 85 КЗ у трајању од 5 (пет) година, рачунајући од правноснажности пресуде, имајући у виду све околности под којима је окривљени извршио кривично дело и значај тужилачке функције у заштити интереса друштва, односно сузбијања кршења законских прописа.⁸⁰

⁷⁸ Д. Јовашевић, Кривична дела корупције, *op. cit.*, стр. 138.

⁷⁹ Јб. Лазаревић, Коментар Кривичног законика (Друго измењено издање), *op. cit.*, стр. 349 и 350.

⁸⁰ Виши суд у Београду, Посебно одељење, пресуда број К-По1. бр. 80/2011.

Законом о извршењу кривичних санкција⁸¹ (чл. 208 и 209) прописано је да је почетак примене мере безбедности везан за тренутак када суд који је у првом степену изрекао ову меру достави правноснажну одлуку органу, предузећу или организацији у којој је лице којем је мера изречена запослено, органу надлежном за издавање дозволе или одобрења за вршење одређеног позива или самосталне делатности, надлежном инспекцијском органу, надлежном органу за вођење привредних регистара и пореској управи. Ако је вршење позива, делатности и дужности везано за поседовање дозволе издате од надлежног органа, ова мера се извршава одузимањем дозволе или забраном њеног издавања за време на које је мера изречена. Ову меру извршавају инспекције предузимањем радњи из своје надлежности којима се лице према којем се мера примењује онемогућава да се бави вршењем одређеног позива, делатности и дужности. О извршењу изречене мере надлежна инспекција има обавезу обавештавања суда који је меру изрекао у првом степену.

Суд може одлучити да престану мере безбедности забране вршења позива, делатности и дужности ако су протекле три године од дана њиховог примењивања, где ће при оцени да ли ће одредити престанак мере безбедности суд узети у обзир понашање осуђеног после осуде, да ли је накнадио штету проузроковану кривичним делом, да ли је вратио имовинску корист стечену извршењем кривичног дела и друге околности које указују на оправданост престанка тих мера (чл. 90 КЗ).

7.1.2. Одузимање предмета

Другу меру безбедности карактеристичну за кривична дела корупције могуће је применити код пресуда за кривична дела примање мита и трговина утицајем. Састоји се у одузимању предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног дела, кад постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или кад је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно. Предмет који се одузима у случају горе поменутих кривичних дела,

⁸¹ Службени гласник РС, бр. 55/2014.

углавном се односи на имовинску или другу материјалну корист намењену или употребљену за извршење кривичног дела или евентуално ону корист која је настала извршењем кривичног дела. Након одузимања предмета, трећем лицу нису ускраћена права на накнаду штете од учиниоца.

Уопштено је одређено да је одузимање предмета мера факултативног карактера, али је остављен простор да се може у конкретном случају одредити да је одузимање предмета обавезно. Управо је то случај код кривичних дела примања мита и трговине утицајем.

Уколико је примењена мера одузимања предмета код кривичног дела давања мита, предвиђена је могућност да се поклон или друга корист који су одузети од лица које је примило мито могу вратити учиниоцу тог кривичног дела, односно лицу које је дало мито, у случају да то лице пријави дело пре него што је сазнало да је дело откривено.

Извршење мере безбедности одузимања предмета, Законом о извршењу кривичних санкција, поверено је суду који је ту меру изрекао у првом степену. Зависно од природе одузетих предмета, суд одлучује да ли ће их продати према одредбама Закона о извршењу и обезбеђењу⁸², уступити државном органу, установи или добротворној организацији, уништити их или с њима поступити у складу с посебним прописима. Средства остварена продајом предмета представљају приход буџета Републике Србије.

7.2. Одузимање имовинске користи

Оно што карактерише извршиоце кривичних дела корупције и организованог криминала, јесте и то да се вршењем тих кривичних дела прибавља противправна имовинска корист. Кривични законик се у глави седмој, која обухвата чланове од 91 до 93, управо бави одузимањем тако стечене имовинске користи. У Законику о кривичном поступку (чл. 537 до 543) ближе је одређен сам поступак одузимања имовинске користи.

⁸² Службени гласник РС, бр. 31/2011, 99/2011 - др. закон, 109/2013 - одлука УС, 55/2014 и 139/2014.

Циљ одузимања имовинске користи јесте успостављање стања пре извршења кривичног дела и одузимање од извршиоца кривичног дела добара и вредности које му не припадају. Ова обележја разликују овај институт од казне, када се учиниоцу кривичног дела одузима или ограничава неко добро које му припада, као и од мера безбедности, када се отклања опасност од вршења новог кривичног дела.⁸³

Дакле, општи став јесте да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, и да ће се таква корист одузети. Имовинска корист ће се одузети од свакога ко је такву корист прибавио, без обзира да ли се ради о учиниоцу, (извршилац, саизвршилац, подстрекач или помагач), као и од неког трећег лица на која је та корист пренесена.

Одузимање користи се констатује одлуком суда којом је утврђено извршење кривичног дела. Од учиниоца се одузима новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист прибављена кривичним делом. Тако је, на пример, Виши суд у Београду, константујући у пресуди да је несумњиво утврђено да је окривљени АА извршењем кривичног дела примање мита из чл. 367 ст. 3 у вези ст. 1 КЗ за које је оглашен кривим стекао имовинску корист у износу од 500 евра, поред изречене казне затвора, као главне, и новчане казне, као споредене казне, применом одредби члана 91, 92 и 367 став 7 КЗ одлучио да се од окривљеног прибављена имовинска корист одузме.⁸⁴ Уколико није могуће одузети новац или друге предмете од вредности, суд ће обавезати учиниоца да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или ће га обавезати да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи. Ако је кривичним делом прибављена имовинска корист за другог, и та корист ће се одузети.

Наиме, 2013. године донет је Закон о одузимању имовинске користи проистекле из кривичног дела.⁸⁵ Овим законом уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из

⁸³ С. Константиновић Вилић, М. Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, *op. cit.*, стр. 133.

⁸⁴ Виши суд у Београду, Посебно одељење, пресуда број К По1. бр. 80/2011.

⁸⁵ Службени гласник РС, бр. 32/2013.

кривичних дела. Он се примењује када су извршена одређена кривична дела, међу која спадају и кривична дела организованог криминала, трговина утицајем, примање и давање мита, уколико имовинска корист прибављена тим кривичним делима, односно вредност предмета кривичних дела прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

8. ЗАКЉУЧАК

"Забринутост због озбиљности проблема и претњи које корупција представља за стабилност и безбедност друштава, подривајући институције и вредности демократије, етичке вредности и правду, те угрожавајући одржив развој и владавину права...имајући такође у виду начела доброг управљања јавним пословима и јавном имовином, правичност, одговорност и једнакост пред законом, те потребу заштите интегритета и неговања културе одбацивања корупције", изражена је у преамбули Конвенције Уједињених нација против корупције⁸⁶. Решавајући корупцију као међународни проблем, и постављањем стандарда које би државе потписнице требало да усвоје у својим унутрашњим законодавствима, Конвенција је донета са циљем да се унапреде и ојачају мере, унапреди, олакша и подржи међународна сарадња за ефикасније и успешније спречавање и борбу против корупције, као и да се унапреди интегритет, одговорност и правилно управљање јавним пословима и јавном имовином.

Треба указати на проблем да је веома мали проценат пријављених службених кривичних дела у Републици Србији. Он је варирао од 3,8 до 6,1% од укупног броја пријављених кривичних дела у периоду од 1998. до 2006. године, за које је био надлежан Окружни суд у Београду.⁸⁷ Код више од половине пријављених кривичних дела ове врсте уопште и не дође до подизања оптужнице, а разлог томе, између осталог, лежи у недостатку валидног доказног материјала, што потврђује чињеницу да су кривична дела корупције тешко доказива. Судско веће је у Окружном суду у Београду учиниоцима кривичног дела корупције у истом периоду изрицало релативно благе казне. Изречен је велики број условних осуда, а присутна је и обустава кривичних поступака.

Занимљива је била казнена политика судова у том периоду, када није била изречена ниједна новчана казна, ни као главна, ни као споредна, иако је суд на то био

⁸⁶ Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 12/2005.

⁸⁷ Према подацима Републичког завода за статистику, Министарства унутрашњих послова РС и Окружног суда у Београду (Д. Јовашевић, Кривична дела корупције, *op. cit.*, стр. 152 до 169).

овлашћен обзиром на утврђено постојање мотива користољубља код учиниоца. Такође, мере безбедности су код кривичног дела примања мита изречене само у три случаја, док је мера одузимања имовинске користи била чешће заступљена. У том периоду је било само четири случаја пријављеног кривичног дела давања мита.⁸⁸

Тешкоће у превазилажењу проблема корупције, а поготову када она поприми облике организованог криминала, постоје и због тога што се она испољава у различитим облицима у широком спектру делатности. Штавише, не морају сви облици корупције да имају обележја одређених кривичних дела за која су прописане кривичне санкције, што значи да корупција по свом садржају, карактеру и природи далеко превазилази границе кривичноправне репресије. Као таква, она проузрокује разне штетне последице по цело друштво.

Не постоје опште прихваћени или тачно одређени узроци корупције, јер постоји велики број фактора који утичу на њено настајање. Подаци прикупљени разним истраживањима, често су недовољни због високе тамне бројке о овом проблему. Оно што је засигурно, потребно је повећати интензитет борбе против корупције, предузимајући, пре свега, превентивне мере у циљу онемогућавања самог појављивања, а у крајњем случају репресивне мере, како би се појавни облици открили и санкционисали.

Један од главних разлога за потребу појачавања ових активности од стране свих институција, јесте већ постојеће појачано присуство несигурности грађана и неповерења у правни систем. Отежано откривање и доказивање кривичних дела корупције условљено је чињеницом да су управо службена лица запослена у државним органима којима је откривање и доказивање корупције основни посао, у повлашћеној ситуацији да се баве корупцијом и да је својим положајем врло ефикасно прикривају. Учиниоци најтежих кривичних дела корупције су на високим положајима и дужностима који им омогућавају скоро неограничено вршење дискреционе власти на коруптиван начин.

⁸⁸ Види: Д. Јовашевић, Ж. Ђурић, М. Ракић, Корупција, изазов демократији, *op. cit.*, стр. 261 до 294 (Обим структура и динамика кривичних дела корупције).

Корупција представља огромну препреку за демократију и владавину права. У садашње време када се масовно говори о важности страних инвестиција, корупција управо негативно утиче на њихов прилив и доводи до расипања средстава из буџета. Корупција доводи до стања које се сматра несигурним за улагања, као и до стагнације домаће привреде. Даље, незадовољство таквим стањем одражава се и у сиромаштву грађана и стварања општег незадовољства.

Да би борба против корупције била успешна и ефикасна, потребно је да се утврди кретање и структура корупције. У том циљу треба да се врши планско прикупљање података и њихово анализирање, а затим да се планира начин спречавања и сузбијања корупције. Зависно од резултата таквих анализа, од врсте и обима корупције, користе се одговарајуће методе и технике. У отклањању овако широко распрострањеног проблема, намеће се потреба држава за уједињењем, систематским, планским и трајним организовањем у борби против свих облика корупције. Ово због тога што је корупција таква криминална активност без које би организовани криминалитет изгубио срж свог постојања, а то је његова финансијска компонента.

У циљу ефикасније борбе у спречавању и сузбијању корупције потребно је ускладити законске и подзаконске одредбе са међународним стандардима. Пре свега, треба поћи од највишег правног акта, Устава, у коме би требало дефинисати одређене смернице у поступању на овом пољу и тако оставити отворена врата прописивању нижих законских аката који би се лако надовезали на уставне норме. Томе би допринело и благовремено отклањање двосмислених одредби у законима на које често указују правници у својим радовима. Такође, велики допринос ефикасној борби против корупције би имало и отклањање политичког утицаја на избор и постављање чланова државних органа, за које се барем претпоставља да би у свом раду требало да буду независни. Пооштравање казни и казнене политике судова за кривична дела корупције и организованог криминала, такође би у већој мери одвратило потезијалне учиниоце ових кривичних дела.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге, зборници, радови, часописи

- Антонић, Д., (и др.), Корупција у Србији, Београд, 2001.
- Бошковић, Г., Организовани криминалитет, Београд, 2011.
- Бошковић, М., Криминолошки лексикон, Нови Сад, 1999.
- Весић, Д., Економска и политичка компонента корупције и прања новца, Међународни проблеми, бр. 4/2008.
- Вујаклија, М., Лексикон страних речи и израза, јубиларно издање, Београд, 1996/1997.
- Група аутора, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 1995.
- Деренчиновић, Д., Казнено дјело давања мита у хрватском и успоредном казненом законодавству и судској пракси - критичка анализа дијелова инкриминације и неколико приједлога de lege ferenda, Хрватска правна ревија, бр. 3, Загреб, 2001.
- Ђорђевић, Ђ., Кривично право, Посебни део, Београд, 2010.
- Ђурђић, В., У сусрет реформи кривичног правосуђа - између захтева друштвене стварности и правних препрека, Приступ правосуђу - инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, Тематски зборник радова, књига 4, Ниш, 2008.
- Јовашевић, Д., Ђурић, Ж., Ракић, М., Корупција, изазов демократији, Београд, 2007.
- Јовашевић, Д., Икановић, В., Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука, 2012.
- Јовашевић, Д., Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д., Кривична дела корупције, Београд, 2009.
- Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 2014.
- Јовашевић, Д., Организовани криминалитет, кривичноправни аспекти, Ниш, 2012.
- Јовашевић, Д., Практикум за Кривично право, Посебни део, Ниш, 2014.

- Карклинс, Р., Систем ме је натерао-Корупција у посткомунистичким друштвима, Београд, 2005.
- Кокољ, М., Јовашевић, Д., Кривично право Републике Српске, Бјељина, 2011.
- Константиновић Вилић, С., Костић, М., Пенологија, Ниш, 2011.
- Константиновић Вилић, С., Костић, М., Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Ниш, 2011.
- Ладан, Т., Аристотел, Политика; пријевод с изворника и седмојезични тумач темељних појмова (грчки, латински, енглески, француски, њемачки, руски, новогрчки), Загреб, 1988.
- Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика (Друго измењено издање), Београд, 2011.
- Лазаревић, Љ., Кривично право, Посебни део, Београд, 1993.
- Мајсторовић, Н., Корупција - узроци, експанзија и интервенција, Нови Сад, 2012.
- Мишић, Г., Казнена дјела против службене дужности - посебан осврт на неке случајеве из судске праксе, Хрватска правна ревија, Загреб, број 6/2006.
- Петровић, Б., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Сарајево, 2006.
- Поповић, М., Економска анализа корупције, Безбедност, Београд, број 03/2003.
- Симић, И., Петровић, М., Кривични законик Републике Србије - практична примена, Београд, 2002.
- Stevens, M. and associates, Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank, Washington, 1997.
- Стојановић, З., Делић, Н., Кривично право, Посебни део, Београд, 2013.
- Стојановић, З., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2011.
- Стојановић, З., Перић, О., Кривично право, Посебни део, Београд, 2000.
- Теофиловић, Н., Јелачић, М., Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца, Београд, 2006.
- Транспарентност Србија, Санкционисање кршења антикорупцијских прописа у Србији, Београд, 2014.

- Тирић, Ј., Рељановић, М., Ненадић, Н., Јовановић, М., Добрашиновић, Д., Пејовић, Д., Корупција, проблеми и превазилажење проблема, Београд, 2010.
- Убипариповић, С., Подмићивање као појавни облик корупције, Финансинг, Бања Лука, бр. 1, 2013.
- Чејовић, Б., Миладиновић, Б., Кривично право, Посебни део, Ниш, 1995.

Службена гласила

- Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 6/2001 - Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола.
- Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 2/2002 и Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 18/2005 - Закон о потврђивању Кривичноправне конвенције о корупцији.
- Службени гласник РС, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 - др. закон, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 - др. закон, 101/2011 - др. закон и 32/2013 - Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела.
- Службени гласник РС, бр. 72/2003, 75/2003 - испр., 60/2009 - одлука УС, 97/2008 и 43/2011 - др. закон - Закон о финансирању политичких странака.
- Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010 - Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја.
- Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 12/2005 - Конвенција УН против корупције.
- Службени гласник РС, бр. 55/2005, 71/2005 – исправка, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – УС и 72/2012 - Акциони план за спровођење националне стратегије за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године.
- Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009 - Кривични законик.
- Службени гласник РС, бр. 109/2005 - Национална стратегија за борбу против корупције.
- Службени гласник РС, бр. 98/2006 - Устав Републике Србије.

- Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 102/2007 - Закон о потврђивању Грађанскоправне конвенције о корупцији.
- Службени гласник РС, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011 - одлука УС, 67/2013 - одлука УС и 112/2013 - аутентично тумачење - Закон о Агенцији за борбу против корупције.
- Службени гласник РС, бр. 72/2009 и 101/2010 - Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.
- Службени гласник РС, бр. 31/2011, 99/2011 - др. закон, 109/2013 - одлука УС, 55/2014 и 139/2014 - Закон о извршењу и обезбеђењу.
- Службени гласник РС, бр. 43/2011 и 123/2014 - Закон о финансирању политичких активности.
- Службени гласник РС, бр. 72/2011 и 101/2011 - Законик о кривичном поступку.
- Службени гласник РС, бр. 32/2013 - Закон о одузимању имовинске користи проистекле из кривичног дела.
- Службени гласник РС, бр. 57/2013 - Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године.
- Службени гласник РС, бр. 55/2014 - Закон о извршењу кривичних санкција.

Интернет адресе

- www.zajednoprotyvkorupcije.org
- www.republika.co.rs/402-405/17.html
- www.acas.rs
- www.transparentnost.org.rs
- www.antikorupcija-savet.gov.rs
- www.bg.ap.sud.rs
- www.sr.wikipedia.org